

**“ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023)”
ÜZERİNE
TMMOB GÖRÜŞÜ**

EKİM 2019, ANKARA

“ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023)” ÜZERİNE TMMOB GÖRÜŞÜ

1. Giriş

Kalkınma planları, bir ülkenin ekonomik ve sosyal envanterini çıkarıp planlamak ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmak için düzenlenen belgeler olup, her ülkede, değişik dönemlerde uygulanan bir araçtır.

Ülkemizde 1961 Anayasasının 41. ve 129. maddeleri gereği ilk kez 1963 yılında hayata geçirilen Beş Yıllık Kalkınma Planları, Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) sorumluluğunda iken; DPT 2011 yılında kapatılarak, Kalkınma Bakanlığı bünyesine katıldı.

Yürürlükteki 1982 Anayasasının 166. maddesi gereği hazırlanması ve TBMM onayından geçmesi gereken Kalkınma Planları bağlamında, Dokuzuncu Plan'da “Beş Yıllık” ifadesi kaldırılarak, 2007-2013 dönemi için ilk kez 7 yıllık süreli Plan hazırlandı. Sonraki Planlarda süre olarak yine beş yıla dönüldü.

Onuncu Kalkınma Planı'nı hazırlayan ve On Birinci Kalkınma Planı hazırlıklarını sürdüren Kalkınma Bakanlığı 2018 yılında kapatılarak, görev yetki ve sorumlulukları “Cumhurbaşkanlığı Kabinesi” kapsamında bir Bakanlığa değil, doğrudan atanmışlardan oluşan bir bürokratik yapı olan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na devredildi.

8 Temmuz 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı onayının ardından TBMM'ye sunulan ve Meclis'te kabul edilen On Birinci Kalkınma Planı, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” dâhilinde hazırlanan ilk Kalkınma Planıdır.

Bir ülkenin, ekonomide ve tüm sektörlerde mevcut durumunu tespit ederek, gelecek beş yılını planlayarak hedeflerini belirlemesi ve bunu yazılı olarak parlamentodan geçirerek kamuoyuna açıklaması elbette çok önemlidir. Ancak, daha da önemli olanı bu planın uygulanabilir olması ve uygulanmasıdır.

Bütüncül planlı kalkınma mantığına aykırı olan, mali boyutu gerçekçi olmayan, önceki plan hedeflerini revize ederken ülke kalkınmasına yönelik gelecek hedeflerini küçülten, uzun vadeli proje ve soyut hedeflerin sıralandığı ancak bütçeyle ilişkilendirilerek ve mali kaynaklar ayrılarak uygulama ve yıllık programlarla detaylandırılması ve izlenmesi gerekirken sadece bir strateji belgesi niteliğinde olan “On Birinci Kalkınma Planı” hakkındaki TMMOB görüşleri aşağıdadır.

Odalarımızın katkısıyla raporlaştırılan bu TMMOB görüşü oluştururken, temelde şu soruya yanıt aranmıştır: “On Birinci Kalkınma Planı kime ait bir plandır, kimin hazırladığı bir dokümandır ve kime yarar sağlayacaktır?”

Ülke ve toplum adına söyleyecek sözü olan TMMOB, On Birinci Kalkınma Planı hakkındaki görüşlerini bu raporla kamuoyuyla paylaşmayı bir zorunluluk olarak görmüştür. Ülkemizin ve toplumumuzun gelecek yıllarını yönlendirecek plan hakkında oluşturulan görüşlerimiz, aynı zamanda ayrı bir politika seçeneği olarak da değerlendirilmelidir.

2. Ülkemizde Kalkınma Planlarının Kısa Geçmişi

On Birinci Kalkınma Plan ile ilgili ayrıntılı değerlendirmelere geçmeden önce, kalkınma planı konusunun Türkiye'deki geçmiş uygulamaları ve günümüze dek uzanan değişimine kısaca değinilecektir.

Ülkemizde, Cumhuriyetimizin kuruluşuyla birlikte 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde, liberal ekonomi politikaları aracılığıyla kalkınmanın gerçekleştirilmesi yolunda görüşler ağırlık kazanmış ve ilk yıllar bu yönde bir ekonomik model uygulanmıştır.

Sonraki dönemlerde, özellikle 1929 ekonomik buhranı ile birlikte, bir taraftan dış koşullar, diğer taraftan, o günkü ülkenin iç koşulları, özel girişimin ve sermaye birikiminin yetersizliği, nitelikli iş gücü ve alt yapının yetersizliği nedenleriyle, devletin öncülüğünde bir kalkınma anlayışının hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

“Karma ekonomi modeli” kavramıyla da ifade edilebilen ve 1930'lu yılların başında yaşama geçirilen “Devletçilik ilkesi”, 1937'de Anayasa'ya da işlenerek devletin nitelikleri arasına girmiştir. Ekonomik ve toplumsal yaşamda devletin doğrudan müdahalesi veya yönlendirmesini kapsayan Devletçiliğin esası, başta ekonomi olmak üzere her alanda devletin planlamacı bir tutum takınmasıdır. Planlama tutumunun ana hedefi ise milleti refaha kavuşturmak ve ülkenin kalkınmasını sağlamaktır. Devletçilik ilkesinin uygulamaya geçmesinin en çarpıcı örneği kuşkusuz planlı ekonomiye geçilmesidir.

“Korumacılık ve devletçilik dönemi” olarak nitelendirilen 1930-39 yılları arasındaki süreçte Türkiye, dünyada ilk kalkınma planı hazırlayan ülkelerden biri olmuş ve 1933-1937 yılları arasında uygulanmak üzere 1934 yılında yürürlüğe giren “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”nı hazırlamıştır. Bu planın uygulanması sonucunda çimento, şeker, kömür, demir, kâğıt, cam, seramik ve dokuma gibi bazı temel sektörlerde sanayi tesisleri kurulmuş, bu alanlardaki ham madde ülke içinden karşılanarak döviz kaybı önlenmiş, kurulan KİT'ler ve yeni fabrikaların yapımında bölgesel dağılıma dikkat edilmiştir. Böylece, planlı kalkınma dönemi cumhuriyet dönemleri içerisindeki en önemli büyüme oranlarının gerçekleştiği dönemlerden biri olmuş, devletçi uygulamalar sayesinde Türkiye, dünyanın en hızlı kalkınan ülkelerinden biri hâline gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki başarılı uygulamalardan sonra, 1947 yılında hazırlanan “Beş Yıllık Türkiye İktisadî Kalkınma Planı”, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ve izleyen CHP ve DP iktidarlarının siyasi ve ekonomik bakış açıları nedeniyle uygulanamamıştır.

1961 Anayasası ile planlı kalkınma, sosyal devlet, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı vb. kavramlar toplumsal yaşamda yer edinmiş, yeni kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), ülkenin en nitelikli kadrolarını eğiten, yetiştiren bir okul olmuştur.

Planlı ekonomi yıllarında, her bir sektör için büyük titizlik ve yoğun çalışmalarla hazırlanan Özel İhtisas Komisyonu raporları ve bu raporların çözümleme ve hedeflerini dikkate alan zengin kapsamlı ve nitelikli Kalkınma Planları, planların ilke ve hedeflerine erişmeyi amaçlayan ciddi Yıllık Program ve Bütçe uygulamaları, yüksek kalkınma hızlarına ulaşılmasına imkân vermiştir.

Bu bağlamda; 1930’lu yıllarda başarılı olmuş Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile savaş koşulları nedeniyle uygulanamayan İkinci Plan hariç, yakın dönem Türkiye’inde planlamanın geçirdiği evrim, bugün benimsenen temel yönelimler ile sektörlerdeki mevcut durum arasındaki bağlara ana hatları ile değinmek yararlı olacaktır.

DPT ve ardılı Kalkınma Bakanlığı, DPT’nin kurulduğu 1960 yılından bu yana 10 adet “Kalkınma Planı” hazırlamıştır. 11. Plan ise parlamenter rejimin “tek adam rejimi”ne dönüştürülmeye çalışıldığı bir süreçte, farklı bir yöntemle hazırlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kalkınma Planlarının Adı, Dönemi, Hazırlayan Kurum ve Hazırlama Yöntemi

	Plan Adı	Dönemi	Hazırlayan Kurum	Hazırlık Yöntemi
1	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	DPT	ÖİK
2	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	DPT	ÖİK
3	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	DPT	ÖİK
4	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983	DPT	ÖİK
5	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	DPT	ÖİK
6	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	DPT	ÖİK
7	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000	DPT	ÖİK
8	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	DPT	ÖİK
9	Dokuzuncu Kalkınma Planı	2007-2013	DPT	ÖİK
10	Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	Kalkınma Bakanlığı	ÖİK
11	On Birinci Kalkınma Planı	2019-2023	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı	ÖİK + Çalışma Grupları

1930’lardan sonra 1960’larda gündeme gelen plan konusu, 1961 Anayasasında “*iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır; kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir*” şeklinde yer almıştır.

1960 yılından sonra başlatılan planlı kalkınma hareketi, ekonomideki sektörlerin ayrı ayrı ele alınarak makro düzeyde analizini, düzenlenmesini, özendirilmesini ve yönlendirilmesini amaçlamıştır.

Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP), kamu için emredici, özel sektör için özendirici ve yol gösterici bir nitelik taşımakta, yıllık programlar ile kamu yatırımlarını belirlemektedir. Planlar, aynı zamanda bir kalkınma hareketinin itici gücü rolünü üstlenmiş ve ilk dört dönemde geniş çapta uygulanan "teşvik tedbirleri" ile yatırımlara kaynak aktarımına olanak sağlamıştır.

Planlı kalkınma döneminde, sanayi “lokomotif sektör” olarak saptanmış, ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi, hızlı bir büyüme ve sanayileşmeye öncelik verilmesi gibi uzun erimli hedefler belirlenmiştir. Bu dönemde Türkiye, sanayileşmesini oldukça kapsamlı ve karmaşık bir teşvik muafiyetler sistemiyle gerçekleştirmeyi öngörmüştür.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi, yeni KİT’lerin kurulduğu bir dönem olmuş, kamu eliyle bir ithal ikameci sanayileşme stratejisi bu dönemde oluşturulmuştur. Tüketim malları, ara malları, yatırım malları sanayine kadar, kamu sektörünün doğrudan yatırım yaptığı ve bu alanlarda özel sektörün de teşvik edildiği bu

dönemde, Petkim, Tüpraş, İskenderun Demir-Çelik Fabrikaları, Seydişehir Alüminyum Tesisleri, gübre, çimento ve şeker fabrikalarının kurulmaya başladığı görülmektedir.

Türkiye sanayi, 1963-1977 yıllarını kapsayan ilk üç kalkınma planı ile yatırımlarının büyük kredilerle desteklendiği ve teşvik edildiği dönemleri geçirmiş ve diğer sektörlerden önemli ölçüde kaynak aktarımı yapıldığı bir süreci yaşamıştır. Plan stratejileri de iç tüketimin iç üretimle karşılanması anlayışına dayanılarak yapılmış ve bu yolda sanayimiz teşvik edilmiştir.

Sonraki üç plan, 1973 ve 1978-79 petrol krizlerin de etkisiyle, sürekli yön değiştiren politikaların değişen hedeflerine tabi olmuş ve işlevini yitirmiştir.

1979-1984 dönemine ilişkin Dördüncü Plan, ekonomik ve politik krizler ve 1980 Askeri Darbesinden sonra benimsenen yeni yönelim nedeniyle fiili olarak askıya alınmıştır.

24 Ocak Kararlarının uygulandığı 1980 yılından itibaren, Türkiye’de ithal ikameci politikalarda önemli bir değişiklik ortaya çıkmış, yeni bir strateji oluşturulmuş ve dışa dönük ve ihracata dayalı bir büyüme stratejisi kurulmuştur. İhracata önemli ölçüde teşvik sistemi getirilmiştir; vergi iadeleri, ihracat döviz primleri, ucuz krediler, bu dönemlerde uygulanan yeni ekonomik modelin politika araçları olarak ortaya çıkmıştır ve 1980’li yıllardan itibaren hazırlanan dört yeni kalkınma planı, ihracata yönelik veya dış pazarlara yönelik bir büyüme stratejisinin eseri olarak ortaya çıkmıştır.

1982 Anayasasında “kalkınma planlaması” devletin “temel görevleri”nden çıkarılarak, “ekonomik hükümler” kısmına aktarılmıştır. 12 Eylül ile devlet ve sosyoekonomik yapı yeniden yapılandırılmış, Dünya Bankası ile imzalanan beş ayrı yapısal uyum kredi anlaşmasıyla ihracata yönelik sanayi modeli yanı sıra özelleştirme, kamu yatırımlarının azaltılması, para/finans hareketlerinin altyapısının hazırlanması, tarımda devlet tekelinin kırılması, destek ve sübvansiyonların kaldırılması; kamu idari yapısı ile sağlık, eğitim ve yerel yönetimlerde yeniden yapılanma gündeme getirilmiştir.

Kısacası; 1980 sonrasında, planlama hukuksal düzlemdeki varlığına karşın fiilen devre dışı bırakılmış; planın yerini uygulamada ekonomik istikrar programları almıştır. Devletin sosyo-ekonomik işlevleri, yapısı, işleyişi ve örgütlenmesi yapısal uyum politikaları ile dönüştürülürken, plan ve programlar da bu dönüşüme altyapı hazırlayan, hukukilik ve meşruiyet kazandıran, bu dönüşümü hızlandıran ve yaygınlaştıran bir araç olarak kullanılmıştır.

Beşinci Kalkınma Planından itibaren (1985-1989) Türkiye “pazar ekonomisi”nin egemenliğine girmiş ve planın düzenleyici ve yönlendirici yönü büyük ölçüde zedelenmiştir. Sektörel teşvikler azaltılarak genel bir özendirme ve destekleme aracı olarak devreye sokulmuştur.

1990-1995 dönemi Altıncı Planda, benimsenen ihracata yönelik sanayi modeli uyarınca büyük ihracat teşvikleri söz konusu olmuş, bölgesel planlama yalnızca bir söylem olarak kalmış, kamu yatırımları giderek yoğunluğunu kaybetmiştir.

1996-2000 döneminde merkezi ve sektörel plandan bölgesel projelere geçme yöneliminin somutlandığı Yedinci Planda, Gümrük Birliği hedefleri doğrultusunda tüm sektörde korumacılık asgariye indirilmiş, özelleştirmeler başlamış, Türkiye sanayisi eşitsiz koşullarda

küresel rekabete açılmıştır. 1998’de IMF ile yapılan 10 Yıllık Yakın Takip Anlaşması bu süreci geliştirici bir işlev üstlenmiştir.

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Plan döneminde, özelleştirmeler hızlanmış, teşvik araçları Gümrük Birliğinin hedefleri ve IMF’nin istekleri doğrultusunda tüm sektörlerde korumacılığı asgariye indirmiştir. Bu plan dahil sonraki kalkınma planları “kağıt üzerinde” kalan “tavsiye kararları” niteliğindedir.

Siyasi iktidara göre birçok konuda “ilk”ler planı olan, en erken 2014’de AB’ye üye olunabileceği hayaliyle Türkiye’yi tam üyeliğe taşıyacağı iddia edilen 9. Kalkınma Planı; 2006’da yürürlüğe girmesi gerekirken, AB Komisyonunun 2007-2013 yıllarını kapsayan AB bütçe dönemine uyum sağlamak üzere Türkiye’den yeni bir “AB Ulusal Kalkınma Planı” hazırlamasını istemesi üzerine bir yasal düzenlemeyle 2007’ye ertelenmiştir.

Planda siyasi erki yönlendirici ve motive edici unsunlar bulunmamaktadır. Yalnızca hedefler saptanmış, sorunlar ortaya konulmuş, strateji ve vizyona ilişkin görüşler belirtilmiş ve küresel rekabete entegrasyonun koşulları değerlendirilmiştir. Plan yıllık programlara esas olan teşvikleri de kaldırmıştır. Plan stratejisine bakıldığında ise; 7 yıl boyunca izlenecek makroekonomik politikaların, IMF programında dayatılan politikaların yerleştirilmesinden ibaret olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, plan dönemi içinde bir gün IMF’yle yollar ayrılabilir, IMF politikalarının ruhu planın makroekonomik politikalarına sindirilmiş durumdadır. Enflasyon hedeflemesi ve dalgalı kur politikasının sürdürüleceği, sıkı para ve maliye politikalarından taviz verilmeyerek, yapısal reformlara sadakat içinde devam edileceğinin altı çizilmesi, bu durumun açık göstergeleridir. Dokuzuncu Plan, talep, üretim, ihracat ve ithalat projeksiyonları yönünden de gerçekçi tahminlere dayanmamaktadır.

Dolayısıyla “Plan mı, Pilav mı” tartışmalarından, “Kalkınma Planı mı, Stratejik Plan mı” tartışmalarına evrilen süreçte, ulusal hedeflere ve öngörülere bağlı planlı kalkınmadan, plandan bağımsız projecilik anlayışına geçilmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Planı’na ilişkin “Planlamanın Sonu: 9. Kalkınma Planı” adlı TMMOB Görüşü, 02.02.2008 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. 1

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Plan, DPT eşgüdümünde hazırlanmayan ilk plandır.

Planın, sanayi, kalkınma, bölgesel farklılıklar, makroekonomik göstergeler, yatırımlar, KİT’ler ve enerji üzerine yaklaşımları, gerçek bir planın taşınması gereken planlama, yatırım, kalkınma öğelerinden yoksundur.

Örneğin, sanayi sektöründe katma değer artışı sağlayabilecek bir dönüşümün olması ve daimi bir büyüme hızına ulaşabilecek yapıyı kurmak için asgari % 4,5 civarında bir yıllık ortalama büyüme hızının tutturulması gerekmektedir ki, Planda buna uygun koşullar ve politikalar bulunmamaktadır. Zira önceki Plan döneminde kamu petro-kimya, tuz, tütün sektörlerinden tamamen çekilmiştir. Elektrik dağıtım, doğalgaz dağıtım, imalat sanayi, limanlar, telekomünikasyon, bankacılık, denizyolu ve havaya taşımacılığında önemli oranda özelleştirmeler yapılmış, KİT’ler tamamen gözden çıkarılmıştır.

¹ <https://www.tmmob.org.tr/icerik/planlamanin-sonu-9-kalkinma-plani-tmmob-bildirisi>

Plan metni bütününde ve enerji ile ilgili bölümünde, siyasi iktidarın sürdürdüğü ve sürdüreceğini bildirdiği politika ve uygulamaların tekrarı söz konusudur. Enerji alanına yönelik sayısal hedeflere hangi programlar ve politikalarla, hangi araçlarla ulaşılabileceğine dair bilgi yoktur. Özelleştirme uygulamalarının sürdürüleceği, tüm yeni elektrik üretim yatırımlarının özel sektöre bırakılacağı belirtilmektedir.

Onuncu Plan, “Öncelikli Dönüşüm Programı” ana başlığı altında yirmi beş alanda neoliberal programı doruğuna vardırarak düzenlemeleri de içermektedir. Bunların arasında İstanbul uluslararası finans merkezi programı, iş ve yatırım ortamı, işgücü piyasası, öncelikli teknoloji alanlarında ticarileştirme, sağlık endüstrileri, sağlık turizmi, aile ve nüfus yapısı, rekabetçiliği geliştiren kentsel dönüşüm programları da bulunmaktadır. AKP iktidarının uyguladığı bütün neoliberal politikalar, istihdam ve çalışma hayatına varıncaya dek Onuncu Plana içerilmiş durumdadır.

2001–2005, 2007–2013 ve 2014–2018 dönemlerine ilişkin Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Planlarda, neoliberal değişim-dönüşüm doruğuna ulaşarak planlama ve kalkınmanın tasfiyesi doğrultusunda yeni adımlar atılmış; Dünya Bankası ve Avrupa Birliği ile işbirliği doğrultusunda “bölgesel kalkınma ajansları”nın kurulması öngörülmüştür. Böylece Türkiye’de merkezi planlamanın kesin olarak geriletildiği bir evreye geçiş yaşanmıştır.

AKP iktidarı döneminde hazırlanan Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları, planlama ve kalkınmanın sonu olmuş, kalkınma paradigması ve kalkınma planlılığı tamamen terk edilmiştir. Yıllardır emperyalizmin güdümünde uygulanan politikalarla, üretimi yatırımı, sanayileşmeyi, bilimi, teknolojiyi, mühendisi, insanı dışlayan uygulamalar planlara içerilmiş, kamu yararını gözetmeyen planlama yönelimi dışlanmıştır. Bu süreçte, Türkiye genelinde sübvansiyonlar büyük ölçüde kaldırılmış, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) yatırımları durdurulmuş, büyük ölçekli sanayi kuruluşları ile stratejik kuruluşlar özelleştirilmiş, sabit sermaye yatırımlarında gerileme yaşanmış, Gümrük Birliği hedefleri doğrultusunda tüm sektörlerde korumacılık asgariye indirilmiş, Türkiye sanayisi eşitsiz koşullarda küresel rekabete açılmıştır. Öz kaynaklardan çok ithal kaynaklar girdi olarak kullanılmış, küresel güçlerin dayattığı işbölümü ile fason üretim ve taşeronlaşma egemen kılınmış, kaynak tahsisinin piyasalar yoluyla sağlandığı bir sanayi modeline geçilmiştir.

Özetle; Türkiye’nin 1960-1980 arası kalkınmasını sağlayan plan/planlama, kalkınma, sosyal devlet kavram ve yaklaşımları, 1980’lerden sonra hızla tasfiye edilmiş, kalkınmanın sonuçlarını vermeyen bir “büyüme” yaklaşımı benimsenmiş ve şimdi de bu yaklaşımın en yozlaşmış biçimine, kamu idari yapısında özellikle 2007-2010 sonrası yaşanan büyük dönüşüm ve tasfiye ve son yılların referandumları ile birlikte, deyim yerindeyse rant-kayırmakapkaç ekonomisine ve yeni tipte bir başkanlık rejimine geçilmiştir.

1960 sonrası ilk Beş Yıllık Kalkınma Planlarının ciddiyetinden yoksun, planlama teşkilatını kapatıp “tüm yatırımlara ben karar vereceğim” mantığıyla ve baştan savma bir anlayışla hazırlanan On Birinci Kalkınma Planı; 16 Nisan 2017 tarihli “Anayasa Değişikliği Referandumu” sonrası 6 ay içinde çıkarılması gereken “Uyum Yasaları” çıkarılmadan gidilen 24 Haziran 2018 tarihli “Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri” ile hukuki altyapısı eksik bir şekilde kurulan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”nin ve bu yeni tek adam rejimi mantığının bir ürünüdür.

Bu mantık, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, son derece sorunlu bir mantıktır.

3. On Birinci Kalkınma Planı Genel Değerlendirmesi

On Birinci Kalkınma Planı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmış, toplam 219 sayfalık bir metin olup, bunun 10 sayfası dış kapak, içindekiler, tablolar ve kısaltmalardan oluşan başlangıç materyalidir. Kalan 209 sayfa, 2 bölüm ve 845 maddeden oluşmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 31.12.2018 tarihi itibarıyla süresi biten Onuncu Kalkınma Planı dönemi sonrası 2019-2023 dönemini kapsayan ve gecikerek yürürlüğe giren On Birinci Kalkınma Planı, hazırlanış süreci ve hazırlanma yöntemi açısından sorunludur.

Yürürlükteki 1982 Anayasası'nın "Ekonomik Hükümler" başlıklı "İKİNCİ BÖLÜM"ünde yer alan "I. Planlama; Ekonomik ve Sosyal Konsey (1)" başlıklı 166. maddesi şöyledir;

"Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.

Planda millî tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir.

Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/23 md.) (Değişik: 16/4/2017-6771/16 md.) Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında Cumhurbaşkanına istişarî nitelikte görüş bildirmek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulur. Ekonomik ve Sosyal Konseyin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir." (1)Bu maddenin kenar başlığı, "I. Planlama" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanununun 23'üncü maddesiyle değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

30.10.1984 tarihli ve son değişiklikleri işlenmiş haliyle günümüzde yürürlükte olan 3067 sayılı "Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması Ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanun" un 1. maddesi;² "Kalkınma Planları Devlet Planlama Teşkilatı tarafından kendi Kuruluş ve Görevleri hakkındaki mevzuata göre hazırlanarak Cumhurbaşkanınca imzalandıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanmak üzere Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur" hükmüne haizdir.

3067 sayılı Yasada halen Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) yazmasına karşın, DPT Müsteşarlığı 2011 yılında kapatılarak,³ 641 sayılı KHK ile kurulan Kalkınma Bakanlığı bünyesine katılmıştır.⁴

50 yıllık bir kurum olan ve ismi planlı ekonomiyi, kamuculuğu ve toplumsal ilerleme fikrini simgeleyen, yaşanan son 30 yıllık neoliberal süreçte ulusal planlamanın önemini yitirmesiyle işlevselliği önemli ölçüde azalan DPT'nin ismine bile tahammül edilememesi manidardır.

² <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3067.pdf>

³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.540.pdf>

⁴ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.641.pdf>

Bu süreçte DPT'nin kapatılarak üzerine Kalkınma Bakanlığı'nın kurulmasını, yeni kalkınma anlayışının ürünü olan ajans yapılanmasıyla yakından ilişkili görmek gerekir. Yeni kalkınma anlayışının alt yapısı ise bölgeselleşme üzerine kuruludur.

24 Haziran 2018 seçimlerinden sonra Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı "Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı" bünyesinde toplanarak, 703 sayılı KHK⁵ ile Kalkınma Bakanlığı da kapatılmış, Kalkınma Bakanlığının internet sitesi Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı olarak değiştirilmiştir.⁶

On Birinci Kalkınma Planı, Kalkınma Bakanlığı döneminde hazırlıkları başlatılmasına karşın Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından tamamlanan ilk Plan olarak tarihteki yerini almıştır.

1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın görevlerinin ve teşkilatını düzenleyen 217. maddesinde, Bakanlığa Kalkınma Planı hazırlama görevi verilmemiş, Bakanlığa sadece maliye ve ekonomi politikalarının hazırlanmasına yardımcı olma ve bu politikaları uygulama sorumluluğu verilmiştir.⁷

Kalkınma Planı hazırlama konusunda muhatap kuruluş Strateji ve Bütçe Başkanlığı iken, 13 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi⁸ne göre Cumhurbaşkanlığına bağlı kuruluşlar arasında sayılan Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na, *Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen temel hedef, ilke ve amaçlar çerçevesinde kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı Programı, orta vadeli program, orta vadeli mali plan, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı ile sektörel plan ve programları, ilgili kamu idareleri ile Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunan Politika Kurullarının görüşlerini de almak suretiyle Hazine ve Maliye Bakanlığı ile müştereken hazırlamak ve makro dengelerini oluşturmak*" görev ve yetkisi verilmiştir. Böylece, Başkanlık ile birlikte, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na aykırı bir şekilde Hazine ve Maliye Bakanlığı da Plan ve Program hazırlanmasına ortak edilmiştir.

"On Birinci Kalkınma Planı Hazırlıkları ile İlgili 2017/16 Sayılı Başbakanlık Genelgesi", 29.07.2017 tarihli ve 30138 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Genelgede, 2019-2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nın "2023 vizyonu doğrultusunda" ülkemizin kalkınma hedeflerini daha da ileri taşıyacağı belirtilerek, Anayasanın 166. Maddesine göre hazırlanması ve TBMM'ce onaylanması zorunlu olan Kalkınma Planı, bir anlamda en başından "*tek parti iktidarının 2023 vizyonu*" vesayeti altına sokulmuştur.

Anılan Genelge'de, Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda "katılımcı bir yaklaşımla" 2017-2018 yılları arasında yürütülecek Plan hazırlık çalışmaları kapsamında, kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum temsilcileri ile akademik çevrelerin bir araya gelecekleri ekli 1 sayılı listede konu başlıkları yer alan 43 adet Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) kurulması öngörülmüştür. Ayrıca, konu uzmanlarından oluşturulacak ekli 2 sayılı listede konu başlıkları belirtilen 32 adet Çalışma Grubu kurulması öngörülmüştür.

Konu başlıklarının bölüştürülmesinde izlenen yöntem sorunlu olup, tüm konuların neden Özel İhtisas Komisyonlarında hazırlanmadığının, Özel İhtisas Komisyonlarından elde edilecek

⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.703.pdf>

⁶ <http://www.sbb.gov.tr/>

⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>

⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.13.pdf>

sonuç, değerlendirme ve önerilerin Plan hazırlıklarına katkı sağlama yoluna gidilmediğinin gerekçesi belirsizdir.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı bünyesinde Plana ilişkin bir web sayfası oluşturulmuştur.⁹ Sayfada yer alan ÖİK ve Çalışma Grubu Listelerinin linklerine tıklanıldığında henüz herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamaktadır. 9. Plan dahil, ilgili Özel İhtisas Komisyonlarına TMMOB ve bağlı Odalarından konu uzmanı isimlerin istendiği ve çalışmalara fiilen katıldıkları bir gerçektir. On Birinci Plan kapsamında TMMOB ve bağlı Odaları sürece davet edilmemiş ve ÖİK’lerde görüşleri alınmamıştır.

Plan Sunumunda “11’inci Kalkınma Planı hazırlanırken 75 özel ihtisas komisyonu ve çalışma grubu oluşturularak 81 ilde 267 toplantı ve çalıştay düzenlendi. 19 bin kişinin katıldığı vatandaş anketlerinin de dâhil edildiğinde planın hazırlanmasına yaklaşık 24 bin kişi katıldı” denilmesine karşın, ilgili resmi web sayfası incelendiğinde, hangi ÖİK ve Çalışma grubuna hangi kurum ve kuruluştan isim istendiği, nasıl bir takvimlendirme ve hangi yöntemle rapor üretildiği, hatta rapor üretilip üretilmediği de belirsizdir.

8 Temmuz 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı onayının ardından TBMM’ye sunulan ve 18 Temmuz 2019 tarihinde TBMM’ce kabul edilen On Birinci Kalkınma Planı, 23.07.2019 tarihli ve 30840 sayılı 1. Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan “1225 sayılı On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) Onaylandığına İlişkin TBMM Kararı” ile yürürlüğe girmiştir.¹⁰

“Plan”, hazırlanış süreci kadar, kurgusu, ölçek anlayışı ve kapsayıcılığı açısından da sorunludur.

Kalkınma Planları bir Anayasa metni ise, ki öyledir, 2019-2023 arası dönemde bir kalkınma girişimi olacaksa, TBMM’de kabul edildiği şekliyle Plana göre olmalıdır. Kamunun para, maliye, yatırım ve diğer politikaları, kaynak tahsisleri Plan metninde belirtilen şekillerde yerine getirilmelidir. Oysa, bu konuda Kalkınma Planı beklenmeden, 100 Günlük İcraat Programları, Orta Vadeli Programlar, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda belirlenen hedeflerle ülke yönetilmeye çalışılmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Kabinesinin 3 Ağustos 2018 tarihli ilk “100 Günlük İcraat Programı”nda¹¹, “Ağustos sonu itibariyle OVP hazırlanacaktır” denilmesine karşın ve ortada daha yayınlanmış Kalkınma Planı yokken; Yeni Ekonomi Programı (YEP) ya da tam adıyla Orta Vadeli Program (2019-2021), gecikerek, 20 Eylül 2018 tarihli Resmi Gazete’nin mükerrer sayısında 108 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile yayımlandı.¹²

Bütçenin kendisinin ve temellendirildiği OVP, Orta Vadeli Mali Plan-OVMP, Bütçe Çağrısı ve eki Bütçe Hazırlama Rehberi ile Yatırım Genelgesi ve eki Yatırım Programı hazırlama Rehberi’nden oluşan diğer belgelerin Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanacak olması da oldukça manidar bir durum yaratmıştır. Yeni OVP’nin bu değişikliklerin işlendiği 5018 sayılı kanunun 16. maddesinin gereği Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanmış olması, Türkiye

⁹ <http://onbirinciplan.gov.tr/>

¹⁰ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190723M1-1-1.pdf>

¹¹ https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/100_GUNLUK_ICRAAT_PROGRAMI.pdf

¹² http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/YeniEkonomiProgram%C4%B1_OVP_2019-2021.pdf

Büyük Millet Meclisi'nin bütçe hakkına aykırılık teşkil etmektedir. Tek maddelik bir Anayasa değişikliği yapılmadığı sürece bu ayıp Meclis tarafından sineye çekilmiş olacaktır.¹³

Bütüncül planlı kalkınma mantığına aykırı olan ve uzun vadeli proje ve hedefleri de içeren ilk “100 Günlük İcraat Programı” üzerine, “Cumhurbaşkanlığı Kabinesi 100 Günlük İcraat Programı Üzerine TMMOB Görüşü” kamuoyu ile paylaşıldı.¹⁴

13 Aralık 2018’de açıklanan “II. 100 Günlük İcraat Programı”nın,¹⁵ 23 Mart 2019 tarihinde süresi dolarken, planda yer alan düzenlemelerin birçoğunun hedeflerdeki sapmalar nedeniyle hayata geçirilememesi üzerine, üçüncüsü hazırlanmadan bu kısa vadeli programlar yürürlükten kaldırıldı. Böylece, Kalkınma Planına uyumsuz şekildeki arayışlarla ülke 6 ay oyalanmış oldu.

Bu süreçte, “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum”, “Yenilikçi Üretim ve İstikrarlı Büyüme”, “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” ve Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği” eksenlerinde Ülkemizin gelişmesi ve insanımızın refahının artışı amacına yönelik tespit edilen hedefler, politikalar ve tedbirlerin yer aldığı “2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı”, 27 Ekim 2018’de yayımlandı.¹⁶

Kalkınma Planı olmadan bir yıllık programı hazırlanması, plan-program geleneğinin tümüyle terk edildiği anlamına gelmektedir. Geçmişte de yıllık programların kalkınma planıyla ilişkilendirilemediği yıllık programlar olmuştur. 1978 Yılı ve 2006 Yılı Program’ları bu duruma örnek olarak verilebilir. 1978’de 4.Plan, 2006’da ise 9.Plan hazırlanamadığı için bu yıllar mecburen kalkınma planı tarafından kapsanmayan geçiş yılları olmuştur. Dolayısıyla bu yıllara ait yıllık programlarda söz konusu planlara gönderme yapılamamış olması kaçınılmazdı. Söz konusu yıllarda plan hazırlıkları öngörüldüğü gibi başlatılamadığı için geçiş programına mecburen yönelinirken, 2019 için ne geçiş yılı programı hazırlanması yoluna başvurulmuş, ne de çalışmaları tamamlanmış bir plana resmiyet kazandırılmıştır.

Plan ile Yıllık Program tutarsızlığın şöyle izah edilebilir. İlk kez bir plan belgesi 1 yıl gecikmeyle yürürlüğe girmiştir. Plana dayalı olarak hazırlanması gereken bütçe belgeleri (OVP, OVMP, 2019 Yılı Bütçesi) ve 2019 Yılı Programı plan olmadan hazırlanmış ve kabul edilmiştir. ... 5018 [sayılı Kamu Malî Yönetimi Ve Kontrol Kanunu] gereği kapakta programın bir parçası olduğu kalkınma planının kaçınıcı plan olduğu ve hangi dönemi öngördüğü öne çıkarılarak ardından ait olduğu yıl belirtilirken, ilk kez bu kurala uyulmuyor ve kapakta programın ait olduğu kalkınma planının sayısı ve dönemi yer almıyor. Örneğin 2018 Yılı Programı’nın kapağında “Onuncu Kalkınma Planı(2014-2018) 2018 Yılı Programı” ifadesi yer alırken 2019 Programı’nın kapağında sadece “2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı” demekle yetiniliyor. Ancak ilginçtir, öngörülen tedbirler sıralanırken tedbirlerin büyük bir çoğunluğu sayısı belirtilmeden Kalkınma Planı’yla ilişkilendiriliyor. İlgili göndermeler incelendiğinde bu göndermelerin ’Onuncu Kalkınma Planı’na yapıldığı

¹³ Aziz Konukman, “YEP ile bütçe hakkı yerle bir”, Birgün Gazetesi, 24.09.2018; <https://www.birgun.net/haber/yep-ile-butce-hakki-yerle-bir-231407>

¹⁴ <https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/100gip.pdf>

¹⁵ <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2018-12-13-ikinci100gun.pdf>

¹⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181027M1-1.pdf>

anlaşıyor. Oysa bu Plan 2014-2018 dönemini kapsadığından ötürü 2019 yılında hükmünü yitirmiştir.¹⁷

Bu süreçte, Kalkınma Planına öykünür içerikteki “Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program) 2020-2022”, 4 Ekim 2019’da yürürlüğe girmiştir. Programın Plan ile ilişkisi, “Temel Hedefler” başlığı altında, “6- Kamu yatırımlarında, 11. Kalkınma Planı’nda yer alan öncelikli imalat sanayi sektörlerine ve bu sektörlerle yönelik beşeri ve fiziki altyapıyı güçlendirecek Ar-Ge, dijitalleşme, insan kaynakları, lojistik ve enerji gibi yatay alanlar ile tarım, turizm ve savunma sanayi alanlarına öncelik verilecektir” ifadesi ile açıkça belirtilmiştir.¹⁸

On Birinci Kalkınma Plan, yeni “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” altında iddia edildiği üzere bürokraside bir hızlanma yaratmamış, aksine bürokratik işleyişi akamete uğratmıştır.

2019-2023 yılları arasında ülke gelişimine yön vermesi gereken ana doküman olarak bu planın gecikmeyle ve 2019’un Temmuz ayında yayınlanabiliyor olması, yeni “sistem”in başarısızlığının en güncel ve somut örneğidir.

Planın, temel güdüsünün kamucu bir anlayışı geliştirmekten çok farklılaştığı ve sermaye-rant çevrelerinin arzu ve talepleri doğrultusunda hazırlanan bir plan olduğu görülmektedir. Bu durum ülke ekonomisinin içerisinde bulunduğu süreç ve önümüzdeki dört yılın geniş halk kesimleri açısından çok daha zor ve yıkıcı geçeceğini göstermektedir.

Kalkınma Planları, amaç ve işlevleri gereği özel kesim için “yönlendirici öneri”, kamu kesimi içinse “taahhüt” niteliği taşır. Bu açıdan değerlendirildiğinde On Birinci Kalkınma Planı, özellikle kamu kesimince yapılacak girişimler ve düzenlemelere ilişkin somut hedefler tanımlamaktan uzaktır. Plan, temelsiz “vaatler”in sıralandığı bir içerikle oluşturulmuştur.

Ülke yönetiminin eğitimde ve toplumsal yaşamda dincilik/dinselleştirme-gericiliği öne çıkaran politikaları ile planda sözü edilen bilim ve teknolojiye ilerleme, bilimsel araştırma ve üretim, “milli teknoloji hamlesi” girişimi gibi hedefler/vaatlerin çeliştiğinden ve uyumsuzluğundan söz etmek mümkündür. Planın hemen her bölümünde güncel teknolojilere, dijital dönüşüme ve teknoloji geliştirmeye vurgu yapılarak bu amaçlarla nitelikli insan gücünün eğitilmesi ve yetiştirilmesine değinilmektedir. Oysa analitik düşünme, sorgulama, matematiksel ve mantıksal modeller oluşturma, bütünü ve bileşenleri bir arada kavrayarak yorumlama, sorun tanımlama ve çözme, yöntem geliştirme gibi yetkinlik ve beceriler aydınlanma ışığında ilköğretimden başlayarak genç kuşaklara kazandırılmadıkça verimli sonuçlar alınması mümkün değildir.

Bir yıl gecikmeli plan, özünde birçok itirafı da barındırmaktadır. Önceki Onuncu Planın 2023 hedeflerini revize eden plan AKP iktidarının tökezlediğinin bir göstergesidir. Mevcut plan 2013 hedeflerinin bile gerisindedir. Hedeflerin “gerçekçi” olarak ele alındığı savunması temelsizdir. Onuncu Plandaki hedefler tutturulamadığı için, hedefler revize edilerek aşağı çekilmiş iktidar hedef küçültmüştür.

¹⁷ Aziz Konukman, “2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı: Plan geleneğinin bitiş simgesi”, Birgün Gazetesi, 10.12.2018; <https://www.birgun.net/haber/2019-yili-cumhurbaskanligi-yillik-programi-plan-geleneğinin-bitis-simgesi-239632>

¹⁸ http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/10/YeniEkonomiProgrami_OVP_2020-2022.pdf

Plan yeni rejimin temel sorunları çözemeyeceğinin de itirafıdır. Bu durum bir plan olarak değerlendirilemez. Plan bütünü itibarıyla bir vaatler silsilesi olarak karşımızda durmaktadır. Temelsiz “cek-cak”ların önümüzdeki dört yılda ve ciddi bir kriz ortamında gerçekleşmesi mümkün değildir. 17 yıllık iktidar pratiği bunun somut kanıtıdır.

Diğer yandan bu ve önceki birkaç planda toplumsal kalkınmaya ve toplumun tercihlerinin geleceğe dönük istemlerinin inşasına yönelik bir *amaç* fonksiyonu olmadığını da belirtmek gerekir.

4. On Birinci Kalkınma Planı Eksenleri Üzerine Değerlendirme

“Giriş” kısmında “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planı” olarak belirtilen On Birinci Kalkınma Planının temel eksenleri yeni olmayıp, Onuncu Planın devamı niteliğindedir. Onuncu Plan, neoliberal terminolojide sıklıkla kullanılan “rekabetçi verimlilik”, “her alanda rekabetçilik” gibi bilindik bir yaklaşıma dayandırılmıştır.

On Birinci Planın eksenleri de bu çerçevede ve gerçek içeriği gizleyecek şekilde, beş ana başlık altında, “istikrarlı ve güçlü ekonomi”, “rekabetçi üretim ve verimlilik”, “nitelikli insan ve güçlü toplum”, “yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre”, “hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim” olarak belirlenmiştir.

Yıllardır emperyalizmin güdümünde uygulanan politikalarla üretimi yatırımı, sanayileşmeyi, bilimi, teknolojiyi, mühendisi, mimarı, şehir palancısını ve halkı dışlayan uygulamalar On Birinci Planda da sürmekte, kamu yararını gözeten planlama/kalkınma yönelimi dışlanmaktadır. Sanayinin gelişmesini ve ekonomik büyümeyi en geniş toplumsal tabana yayacak, refah ve istihdam sağlayacak, ülke ve kamu yararına bir yatırım ve üretim planlamasının yokluğu kendini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Konu öyle bir noktaya gelmiştir ki, Planın sonlarında yer alan “Türkiye’nin Küresel Kalkınma Gündemine Katkısının ve Görünürlüğünün Artırılması” bölümünde, “Kalkınmanın finansmanı ve özel sektörün kalkınmadaki rolünün arttırılmasına yönelik uluslararası çabalara aktif şekilde destek” olunacağından; “Türkiye’nin etki yatırımı, İslami finans ve sosyal sorumluluk sahibi finans kaynaklarını daha çok çekebilmesi için gereken kurumsal ve yasal altyapı” oluşturulmasından; “Kalkınma sorunlarına yenilikçi ve teknolojiye dayalı çözüm üreten girişimcilerin desteklenmesi için gereken yasal ve finansal zeminin oluşturulması için kamu-özel sektör ortaklıklarının arttırılması”ndan söz edilmektedir.

Görüldüğü üzere planlama ve kalkınma paradigması terk edilmiş, artan dışa bağımlılık nedeniyle plan olgusu anlamını yitirmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı hedeflerinden önce, bugünkü ekonomik yapının içinde ‘plan ve hedeflerin’ rolü ve yerine de değinmekte yarar var.

Türkiye ekonomisi, 2007 sonrası küresel sermaye hareketlerinin “yükselen piyasa ekonomileri”ne girişlerinin yavaşlaması ile birlikte adım adım daralma sürecine sürüklendi. Öncesinde yüksek miktarda sermaye girişlerine dayalı olarak kurulan model gereği oluşan düşük döviz borçlanma maliyeti, bu sayede oluşan ucuz ithalat, düşük enflasyon, yüksek cari açık, borçlanmaya dayalı yüksek tüketim ve en nihayetinde yüksek büyüme hızı elde ediliyordu. Konjonktürün terse dönmesi ile Türkiye ekonomisinde de dengeler bir anda terse

döndü. Söz konusu büyümenin işsizlik ve gelir adaletsizliğinde büyüme yaratması ve makro ekonomik yapının kurumlarıyla birlikte giderek yozlaşması bir yana, Türkiye ekonomisinin 2002 sonrası süreci bizlere ekonominin küresel sermaye hareketlerine bağımlılığını net olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla böyle bir ekonomide en başta orta ve uzun vadeli “plan” belgelerinin itibarının kalmadığının altını çizmek gerekmektedir.

Dışa bağımlılığı giderek artan Türkiye ekonomisinin ufku giderek belirsizleşmektedir. Bu belirsizliği yenmenin en öncelikli adımı ise kalkınma temelli, demokratik bir planlama yaklaşımıdır. On Birinci Kalkınma Planı ise kendinden öncekiler gibi, demokratik katılımcılıktan uzak bir biçimde, şeffaflıktan uzak, toplumun geniş kesimlerinin müzakere ve onay süreçlerini işletmeden oluşturulmuştur.

AKP iktidarının her planlamasında olduğu gibi On Birinci Plan hedefleri de tutarsız ve iktisadi-toplumsal gerçeklerden uzaktır. Günümüzde plan ve hedeflerin ciddiye alınmamasının, itibarsızlaşmasının bir diğer nedeni de iktisadi gerçeklerden uzak ve tutarsız olmalarıdır.

Örneğin 2019-2021 dönemini kapsayan Yeni Ekonomi Programı (YEP) şimdiden çökmüş, büyüme hedefi gerçeğin uzağında kalmıştır. Üstelik planın temel amaçları olan kısa vadede “fiyat istikrarı, finansal istikrar, ekonomide dengeleme ve bütçe disiplini” gibi olgulara yaklaşamadığı gibi atılan adımlar sayesinde bu kalemlerde ciddi gerileme yaşanmıştır.

Plan, ekonomiye ilişkin bazı temel göstergeler ortaya koymakta ancak 2023’e ilişkin öngörülerin, nelerin esas alınarak belirlendiğini açık bir şekilde ortaya koyamamaktadır.

Bir önceki Onuncu Plan hedeflerinin On Birinci Planda nasıl revize edildiği ile gerçek güncel durum arasındaki açığı farkları da kayda değerdir. Onuncu Plan hedefleri tutturulamadığı gibi On Birinci Plan hedefleri, Onuncunun da gerisindedir. Tablo 2 ve daha eklenebilecek olan hususlar, “*Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır*” diyen iktidar temsilcilerinin Onuncu Plan döneminde ne kadar başarısız olduklarını, öngördükleri hedeflerin ne denli uzağına düştüklerini, iftiharla açıkladıkları On Birinci Kalkınma hedeflerinin bazılarının Onuncu Plan hedeflerini aşmak bir yana onun hedeflerinin bile çok gerisinde kaldığını göstermektedir.

Tablo 2. Onuncu ve On Birinci Kalkınma Hedeflerinin Karşılaştırılması

	10. Kalkınma Planı'nın (2013) 2023 Hedefleri	11. Kalkınma Planı'nın (2019) 2023 Hedefleri	Güncel Durum
GSYH	2 Trilyon Dolar	1,1 Trilyon Dolar	784 Milyar Dolar (2018)
Kişi Başına Milli Gelir	25.000 Dolar	12.484 Dolar	9,632 Dolar (2018)
İhracat	500 Milyar Dolar	226,6 Milyar Dolar	168 Milyar Dolar (2018)
İşsizlik	% 5	% 9,9	% 14,1 (Mart 2019)
Enflasyon	Tek hanelere indirilmesi	% 5'e indirilmesi	% 15,7 (Haziran 2019)

Ayrıca Planda verili toplumsal gerçekliklere, örneğin işsizlikteki artış olgusuna gayri ciddi bir şekilde bir ‘gerekçe’ de bulunmakta ve “*2013 yılında yüzde 9 olan işsizlik oranı, izleyen yıllarda çalışma çağı nüfusunun yanı sıra özellikle kadınlar olmak üzere işgücüne katılma oranlarındaki güçlü artışlar sebebiyle, 2018 yılında yüzde 11'e yükselmiştir. İşgücü*

piyasasına yönelik uygulanan programların ve istihdam teşviklerinin etkisiyle 2014–2018 döneminde toplam istihdam yıllık ortalama yüzde 3,2 oranında artmıştır” denilebilmektedir. Sözü edilen istihdama yeni katılımlara rağmen, çalışabilir nüfustan istihdam dışına itilenler (işten çıkarmalar) ile istihdama hiç giremeyenlerden (işe giremeyenlerden) oluşan işsizlikteki büyük artış gerçek yaşamda gizlenememektedir.

Benzer bir gayri ciddilik, *“mutlak yoksulluk ortadan kaldırılmış, göreceli yoksullukta gerileme kaydedilmiştir”* vb. sözlerde de görülmektedir.

On Birinci Kalkınma Planı büyüme paradoksu içermektedir. GSYH büyümesi 2019-2023 döneminde yüzde 4,3 gerçekleşerek, 2014-2018 dönemindeki yüzde 4,9 büyüme seviyesinin hemen hemen korunacağı tahmin edilmektedir. Ancak Planda büyüme tahmini ile büyümenin kaynaklarına ilişkin tahminler tamamen tezat durumdadır. Türkiye ekonomisinde büyümenin güncel kaynakları tüketim ve ithalattır. Bu iki kalemin sağlanabilmesi de küresel sermaye girişlerine dayalıdır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde büyüme, dış dünyaya karşı cari açık verilerek gerçekleşebilmektedir. Bakıldığında On Birinci Kalkınma Planı, cari işlemler dengesinde ve tüketimde daralma, dış ticaret açığında da değişim olmayacağını tahmin etmektedir. Kısaca büyümenin bugünkü kaynaklarında ya daralma ya da sıfır değişim söz konusudur. Dahası 2018 yılından 2023’e toplam yurtiçi talepte düşüş tahmin edilmektedir. Bu durumda On Birinci Kalkınma Planı’nda öngörülen büyüme nereden, nasıl ve kimlerden sağlanacaktır? Planda bu sorular yanıtsız bırakılmakla beraber, son dönemin ekonomi yönetim tarzına uygun bir şekilde *‘olacaktır, gerçekleşecektir’* gibi, nasıl olacağı ve ne şekilde gerçekleştirileceği belirtilmeden yazılan altı boş ifadelerden öteye gitmeyen ‘vaatler’ yer almaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı hedeflerinde dikkati çeken noktalardan birisi de 2018’e göre artan tasarruf tahminidir. Nerede ise son çözüm olarak “yastık altı ekonomi”ye bağlanarak yurt içi tasarrufların artması gündeme getirilmekte, yatırımların çoğalması, işsizliğin azalması ve enflasyon düşmesi ise, *“176. Belirlenen büyüme modelinde üretken alanlara yönelen yatırımların istikrarlı ve yüksek düzeyde olması önem arz etmektedir. Bu yatırımların güvenilir finansman kaynağını oluşturan yurtiçi tasarrufların artırılması amaçlanmakta, Plan dönemi sonunda yurtiçi tasarrufların milli gelire oranının yüzde 30’un üzerine çıkarılması hedeflenmektedir. Yurtiçi tasarrufların artırılması cari açığın azalmasına ve Türkiye ekonomisinin olası şoklara daha dayanıklı hale gelmesine katkı sağlayacaktır. Kamu tasarruflarının artırılmasının yanında hane halklarının ve firmaların tasarruf bilinci ve eğiliminin artırılması, uzun vadeli tasarrufların özendirilmesi sağlanacak ve tasarrufları ekonominin verimli alanlarındaki yatırımlara yönlendirecek politikalar uygulanacaktır.”* hedefi ile anlatılmaktadır

Plana göre özel tüketimlerin GSYH içindeki payı yüzde 61,3’ten yüzde 58,9’a düşerken, tasarruf ve yatırımlarda artış beklenmektedir. Özel tasarrufların yüzde 24,7’den yüzde 27,9’a çıkacağı tahmin edilirken, özel yatırımların da yüzde 24,7’den yüzde 26,8’e çıkacağı beklenmektedir. Tüm bu öngörülerle birlikte Gayri Safi Milli Harcanabilir Gelir’deki değişim oldukça önemsiz bırakılmıştır. Dolayısıyla bu tasarrufların hangi gelirden yapılacağı sorusunun yanıtı Planda açıklanmamış, *gelir olmadan tasarruf artırma* mucizesinin reçetesi boş bırakılmıştır.

Makroekonomik göstergelerden bir diğeri olan enflasyonda da Onuncu Kalkınma Planı’nda 2023 yılı için enflasyonun tek hanelere düşürülmesi hedeflenmişti. On Birinci Kalkınma

Planı'nda ise iktidar, enflasyon oranını %5'e kadar kademe kademe indirmeyi hedeflemiş durumda olsa da, Onuncu Kalkınma Planı'ndaki %4,5'lik 2018 hedefi de amaçlanandan çok uzakta, %20,3 olarak gerçekleşmiştir.

Plan metnine göre; enflasyonun düşmesi için önce faizler düşmelidir. "288. Yatırımlar, ekonomik büyüme ve enflasyon üzerinde yüksek faiz olumsuz bir etkiye sahiptir. Yüksek faiz, doğrudan doğruya mal ve hizmetlerin üretim maliyetini artırarak enflasyona neden olmakta; artan enflasyon ise, faizlerin daha da artmasına yol açarak kısır döngüyü tetiklemekte; bir taraftan yüksek enflasyon diğer taraftan yüksek faiz ve bunun sonucunda ertelenen yatırımlar ekonominin potansiyelinin gerisinde kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, faizin düşürülmesine yönelik atılacak adımlar, enflasyonun düşmesine ve yatırımların artmasına neden olacak ve böylece daha fazla üretime imkân sağlayacak; artan üretim, enflasyonu aşağıya çekecektir. Plan döneminde bu yaklaşım hem enflasyonun kalıcı olarak düşmesine hem de büyümede arzu edilen noktalara gelmesine imkân sağlayacaktır. Bu çerçevede, Plan döneminde yatırımcıların katlandıkları finansman maliyetlerinin düşük seviyede istikrar kazanmasını sağlayacak bir faiz politikası oluşturulması temel önceliklerden birisini oluşturacaktır." hedefi, 2019-2023 arasında kamunun önceliğinin faizleri düşürmek olacağını göstermektedir.

Oysa ekonomi bilimi ve ülkemizdeki somut olaylarda da görüleceği üzere; düşük faizin tasarruflara olumsuz etki yaptığı, tüketimi tetiklediği, artan tüketime artan üretimle/arzla cevap verilemezse enflasyonun ve ithalatın artacağı, yüksek enflasyon ve ekonominin dışa bağımlılığı artıracığı bir gerçektir.

5. On Birinci Kalkınma Planı'nın Sektörel Değerlendirmesi

İmalat sanayine geniş yer verilen Kalkınma Planında, "öncelikli sektörler" arasında kimya, ilaç ve tıbbi cihaz, makine-elektronik teçhizat, otomotiv ve raylı sistemler bulunmakta olup; "öncelikle gelişme alanları" ise tarım, savunma sanayi ve turizm olarak belirlenmiştir.

Planda TMMOB uzmanlık alanlarına yönelik değerlendirme aşağıdadır.

Sanayi Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nda "Rekabetçi Üretim Ve Verimlilik" başlığı altında yer alan "Sanayi Politikaları" için, "Güçlü Finansal Yapı, Yüksek Kurumsal Kapasite, İş ve Yatırım Ortamı, İnsan Kaynağı, Lojistik ve Enerji Altyapısı, Dijital Dönüşüm, Ar-Ge ve Yenilik, Kritik Teknolojiler" Yatay Politika Alanları olarak belirlenmiştir.

İmalat sanayi yanında, "Diğer İmalat Sanayii Sektörleri" olarak Tekstil-Giyim-Deri Sanayii, Metalik Olmayan Mineral Ürünler Sanayii, Ana Metal Sanayii, Gemi İnşa Sanayii ve Mobilya Sanayii ile ilgili hedeflere de Planda yer verilmiştir.

Planda, "İstikrarlı ve Güçlü Ekonomi" başlığı altında "170. On Birinci Kalkınma Planı hedefleri verimliliği odağına alan, sanayi sektörünün başat rol üstlendiği, ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme modeli çerçevesinde belirlenmiştir." hedefine yer verilmiştir. Plana göre, "296. İmalat sanayiinde rekabet gücünün ve verimliliğin geliştirilmesi suretiyle yüksek katma değerli üretim ve ihracatın artırılması temel amaçtır."

TMMOB ve bağı Odaı her fırsatta sanayi, istihdam ve yatırım konusunu masaya yatırmakta ve ülkemizin düştüğü işsizlik üreten sanayisizleşme sürecinden çıkış alternatifi sunmaktadır. Bu ıkış yolları arasında; emperyalizme bağımlı politikalarından arınılması, istihdam odaklı sektörlerin geliştirilmesi, teknoloji yoğun ürünlerin imalattaki paylarının artırılmasını amaçlayan politikaların üretilmesi, bilimi ve teknolojiyi esas alan Ar-Ge ve inovasyona ağırlık veren bir yapının geliştirilmesi, ithal girdi bağımlılığı ve fason üretimden çıkılması, yerli üretim desteklenmesi gibi temel önemde adımlar atılması gerekir. Bu adımlar sanayi ve yatırımların artırılmasında, dış girdilere bağımlı olmayan, yerli yatırımcıyı ve yerlileşmeyi özendiren ve koruyan bir ekonominin inşa edilmesinde hayati bir rol üstlenmektedir. Bu adımları atmadan sanayileşen, kalkınan bir ülke rneği yoktur.

On Birinci Kalkınma Planı'nda ise bu adımların yer almaması bir yana, büyüyeceği tahmin edilen sabit sermaye yatırımları ve sanayiye ilişkin hiçbir yol haritası yer almamaktadır. Planda bir yatırım ve sanayi tahmini vardır fakat altı boş bırakılmıştır. Bu haliyle bu vb. tahmin veya görüşlerin ciddiye alınması mümkün değildir. Yıllardır söylenegelen basmakalıp beyanlar yinelenmektedir. Örneğin “164. Kamunun güçlü desteği ve özel sektörün öncülüğünde sermaye birikimi ve sanayileşme süreci hızlandırılacak; her alanda verimlilik artırılacak, yurtiçi tasarrufların ve üretken yatırımların düzeyi yükseltilecek; üretim süreçlerinin ihracata dönük, yenilikçi ve ithalat bağımlılığı azalmış bir yapıya dönüşmesi sağlanacaktır” denilmektedir. “238.1.İmalat sanayiinde yüksek katma değer yaratan komple yeni yatırımların ülkemize çekilmesi için aktif tanıtım, müzakere ve özelleştirilmiş teşvik mekanizmaları hayata geçirilecektir” gibi yaklaşımlar bolca yer alsa da bunun gerçekleşmesi halinde bile serbestleştirme ve özelleştirmelerle sanayisizleşme sürecinin devam edeceği, sanayideki yabancı hkimiyetinin daha da pekişeceği açıktır. abalar da bu yöndedir. Nasıl olacağı sorusu bir yana, “191. Uluslararası doğrudan yatırımların özellikle sanayi sektörüne çekilmesi ve komple yeni yatırımların payının artırılması sağlanacaktır” denilmektedir.

Dahası, Planda açık bir şekilde Türkiye'nin aleyhine olan “sermaye hareketlerinin serbestliği ilkesi”ne vurgu yapılmaktadır. “325.3. Yabancı yatırımcıların; yatırım yapma serbestliği, Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilme gibi haklarına yönelik politikaların serbest piyasa kuralları çerçevesinde uygulanmasına devam edilecektir” denilerek emperyalizme bağımlılık zincirlerinin korunacağı ilan edilmektedir.

Bu durum, “Eğer planımız yoksa başkalarının planlarının bir parçası olursunuz!” sözlerini akla getirmektedir.

Refah seviyesinin yükseltilmesi, kalkınma, sektörel öncelikler ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ile işsizlik sorununun özümlenmesi gibi temel konular bu planın dışında kalmaktadır. Türkiye kendisine biçilen role gönüllü olarak razı olmuş ve uluslararası sermayenin ynlendirmesindeki neoliberal politikalara boyun eğmiştir. Dolayısıyla bu plan ulusal yararlaraya göre hazırlanmış bir kalkınma planı olmayıp, sanayileşmeyi fason üretim düzeyinde ve dışa bağımlı olarak sürdürmeyi ortaya koyan niteliktedir. Plan sadece adıyla plan olarak var olmaktadır. Ne krizden çıkışta ne de “olağan” koşullarda Türkiye'nin bu plan olmayan “plana” göre kalkınması olanaksızdır.

Ayrıca Planda bölgesel “bölgesel gelişmişlik farkı” oldukça düşük düzeyde dile getirilmiştir. Neoliberal işleyişin kaçınılmaz sonucu olan bu görünümün önüne geçmek üzere neoliberal düzenin kamu işleyişindeki en önemli aygıtlarından olan “kalkınma ajansları” eliyle bu farklılığın azaltılmasını beklemek inandırıcı değildir.

Tekstil-Deri-Hazır Giyim Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nın “Tekstil-Giyim-Deri Sanayii” Bölümüne göre; “390. Ülkemizin tekstil, deri ve hazır giyim sektöründe moda tasarımı ve markalaşma odaklı olarak değer zincirini yönlendiren lider ülkelerden biri olması temel amaçtır.” Plana göre; “391. Sektörde hızlı ve esnek üretim, yenilikçilik, müşteri odaklılık, entegre üretim yapısı, sosyal sorumluluk ve çevre bilinci, mağazacılık ve organizasyon becerileri geliştirilecektir. 392. Sektörde yüksek katma değerli yapıya dönüşümde önemli alanlardan biri olan teknik tekstillerle ilgili olarak firmaların optimum teknoloji seçimine, çevreyi korumaya yönelik mevzuata uyumuna, enerji verimliliğine ve atıkların yeniden kullanımına yönelik faaliyetleri ile değer zincirindeki diğer paydaşlarla (özellikle makine, lif ve teknik son kullanım üreticileri) işbirliği yapmaları desteklenecektir.”

Planda “Diğer İmalat Sanayii Sektörleri” arasında yer alan ve “Tekstil -Giyim -Deri Sanayi” alt başlığı altında belirtilen öngörü ve planlar, ülkenin en büyük sanayi sektörlerinden biri olduğu düşünüldüğünde yetersizdir.

Artan işsizliğe ve cari açığa çare olarak Tekstil -Giyim -Deri Sanayi, kalkınma planında çok daha detaylı değerlendirilmeli ve bu değerlendirme özetle şu maddeleri içermeli idi: Yerli üreticinin korunmasına ilişkin gümrük mevzuatının kapsamı genişletilmelidir. Asgari ücretin işverene olan maliyeti dikkate alınarak üzerindeki vergi yükü azaltılmalı, hem çalışanın hem işyerinin sürekliliği korunmalıdır. Yatırım teşvikleri ürün ve alt birim seçmeden sektörün tamamına ve fakat katma değeri yüksek ürünlere pozitif ayrımcılık yapılarak uygulanmalıdır. Geleneksel pazarlar yerine yeni pazarlara yapılan ihracat daha fazla desteklenmelidir. Markalaşma hedeflerine ulaşmak için ülkemizin imajının da iyileştirilmene yönelik çok ciddi bir yol haritası çizilmedi. Tekstil makine üretimi desteklenmeli sektörün dışa bağımlılığı azaltılmalıdır. Türk Pamuğunun tohum kalitesinin artırılması ve ürün kalitesinin sürekli takip edilmesi için geniş yetki ve kaynaklar ile donatılmış bir kurum oluşturulmalıdır. Teknik tekstiller yanında fonksiyonel tekstil lifleri ve ürünleri için destekleme politikası oluşturulmalıdır. Özellikle güçlü olduğumuz, Dünya çapında da büyüme potansiyeli yüksek olan teknik tekstil ve akıllı tekstil kapsamında yer alan alt başlıklar belirlenerek bu alanlarda çalışan akademisyen ve firmaların yönlendirilmesi, teşvik edilmesi, çağrı kapsamına dahil edilmesi gereklidir. Belirlenen öncelikli alanlar ile ilgili ithalata ek vergiler konularak yerli üreticiler de bu alanlara yönelmeye teşvik edilmelidir. Tekstil makine imalat ve yazılım sektörleri de desteklenmeli, yerli üreticinin korunması ve yerli makine üretiminin geliştirilmesi için yerli makine üreticileri ile kullanıcıların ortak Ar-Ge çalışmaları teşvik edilmelidir. Konvansiyonel veya yenilikçi bazı lif gruplarında tüm değer zincirini kontrol edebilecek şekilde yapılanmaya izin verecek bir yatırım destek ve teşvik mekanizması oluşturulmalıdır.

Enerji Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nın “Enerji” Bölümüne göre; “485. Enerji arzının sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve katlanılabilir maliyetlerle sağlanması temel amaçtır.” Planın

bütününde enerji ile ilgili bölümleri; bir bütünlüğü olmayan, soyut niyet bildirimlerinden öte değildir. Plan hedefleri sayısallaştırılmadıkça, bu hedeflere ulaşmak için kullanılması öngörülen araç, mekanizma ve kaynaklar belirtilmedikçe, soyut hedef tanımları bir anlam taşımamaktadır.

Planın “Enerji” Bölümünde yer alan; “486.1. Orta ve uzun vadeli enerji arz-talep planlamaları yapılacaktır” cümlesi, bugüne değin yapılanlardan ne sonuçlar alındı sorusunu akla getirmektedir. Yeni arz-talep planlamaları hangi ölçütlerle, hangi hedeflerle yapılacak sorularını sormamızı şart koşmaktadır.

Planın “Lojistik ve Enerji Altyapısı” başlığı altında; “333. İmalat sanayiinin ihtiyaç duyduğu enerjinin sürekli, kaliteli, güvenli ve asgari maliyetlerle sağlanması; demiryolu yatırımlarında yük taşımacılığına odaklanması, uygun yer ve ölçekte denizyolu altyapılarının geliştirilmesi, modlar arası (inter-modal) taşımacılığın yaygınlaştırılması ve lojistik maliyetlerin azaltılması yoluyla verimliliğin ve rekabetçiliğin artırılması temel amaçtır.” hedefine yer verilmiştir. Planda enerji verimliliği ile ilgili uygulamaların yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi ilgili olarak yer alan maddeler, bu çalışmaların nasıl ve hangi kurumlar eliyle, ne tür organizasyonlarla, hangi kaynaklarla ve ne tür mekanizmalarla yapılacağı belirtilmediği için, soyut, hoş ancak boş beyanlar olmaktan öte gidememektedir.

Planda yer alan, “342.3. Trakya Bölgesinin elektrik ihtiyacını daha güvenilir bir biçimde karşılamak amacıyla, bulunduğu bölgede atıl kalan ve belirli verimliliğin üzerinde olan yeterli güçteki santraller bölgeye transfer edilecek” ifadesi, transfer edilecek santrallerin hangi yakıtlı, kime ait, neye göre seçilecek santraller olacağı sorusunu akla getirmekte ve adrese teslim işlemlerle bazı sermaye gruplarının eski, geri teknoloji, düşük verimli santrallerinin mi satın alınacağını düşündürmektedir.

“488. Nükleer Güç Santralleri (NGS) elektrik enerjisi üretim portföyüne dâhil edilecek, nükleer enerjinin elektrik enerjisi üretimindeki payının artırılmasına ilişkin çalışmalar sürdürülecek ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir” ifadesi; “Neden, niçin, hangi ilave ihtiyacı karşılamak üzere?” sorularına gerçekçi ve doğru yanıtlar verilmesini zorunlu kılmaktadır.

“488.1. Akkuyu NGS'nin ilk ünitesinin inşaatı 2023 yılında tamamlanacak ve elektrik enerjisi üretimine başlanacaktır.” hedefinin ardından gelen “488.2. Akkuyu NGS'ye ek olarak, iki NGS'nin daha kurulumuna yönelik çalışmalara devam edilecektir.” bildirimini, yeni NGS'lere hangi talep tahminleri, hangi kaynak/üretim bileşimleri, hangi kaynaklarda öngörülen olası sıkıntılar ve sonuçta ne gerekçelerle ihtiyaç duyulduğunu rakamsal olarak ortaya koymadan, sadece nükleer ligde olma heves ve tutkusunun dile getirilmesinden başka anlam taşımamaktadır.

“489. Linyit rezervlerimizin çevre standartlarına uygun şekilde elektrik enerjisi üretiminde kullanımı artırılacaktır” cümlesi; özelleştirilen linyit yakıtlı santrallerin çevreye verdikleri zararları azaltmalarını sağlayacak ve yapılmaları ve çalıştırılmaları yasal zorunluluk olan yatırımları sürekli olarak erteleyen yasal düzenlemelerin de, On Birinci Kalkınma Planı'nı hazırlayan siyasi kadroların eseri olduğu dikkate alındığında anlamsızlaşmaktadır.

“490. Doğal gaz arz güvenliği güçlendirilecek, doğal gaza erişim artırılacaktır” bildirimini, nasıl, hangi yöntemlerle, ne zaman sorularının yanıtlarını da kapsamadığı sürece önemsizdir.

“491. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi artırılacak, yenilenebilir enerji üretiminin şebekeye güvenli bir şekilde entegrasyonunun sağlanması amacıyla gerekli planlama ve yatırımlar gerçekleştirilecektir” beyanını somut hedefler ve uygulama takvimi olmaksızın ciddiye alma imkânı yoktur. Ayrıca özellikle Büyük Menderes ve Gediz Havzalarında yaşanan denetimsiz JES uygulamalarının varlığı, konunun çevre boyutunun yine ihmal edileceğinin göstergesidir.

Planda, “491.1.YEKA benzeri modeller sayesinde yenilenebilir kaynakların elektrik enerjisi üretiminde daha yoğun bir şekilde kullanılması sağlanacaktır” denilmektedir. Mevcut YEKA uygulamaları ise, herhangi bir ilerleme olmaksızın yerlerinde saymaktadır. Adrese teslim yasa değişiklikleri ile başarısız YEKA’cılara üç yıl ek süre verilir iken, bu uygulamanın neden başarısız olduğunu araştırmadan, benzer modelleri yaygınlaştırmayı önermek hesap bilmezlikten öte bir şey değildir.

Bu örnekleri çoğaltmamız, planın enerji ile ilgili diğer birçok maddesindeki sorunlu yaklaşımları vurgulamamız mümkündür, ancak bu nafile bir çaba olur.

İktidarın enerji ile ilgili olarak belirlemiş olduğu hedeflerdeki sapma ve yanlışları Tablo 3’de ortaya konulmuştur. İki sene öncesine kadar, iddialı havalarla 2023’de elektrikte 125.000 MW kurulu güce ulaşılabileceğini iddia eden enerji yönetimi, önce utangaç ve sesiz bir şekilde bu hedefi 120.000 MW’a çekmiş, 11.KP’da ise 109.472 MW’a düşürmüştür.

2019 başında mevcut kurulu güç 88.550,8 MW, yapım lisansı almış yeni santral yatırımlarının kurulu gücü ise 24.173,63 MW’dır. Bu rakamlar toplandığında 112.724,43 MW’a varmaktadır. İktidarın On Birinci Kalkınma Planı’nda 2023 hedefi olarak koyduğu 109.472 MEW hedefi, enerji yönetiminin, mevcut lisanslı santral yatırımlarının % 13,5’inin ve bunlara ek olarak ön lisans almış 13.567,5 MW kurulu güçteki santral projelerinden hiç birisinin 2023’e kadar gerçekleşmeyeceğinin kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Enerji Sektörü Hedeflerindeki Değişim

TANIMI	10. KP 2018 Hedefi	11. KP 2018 Hedefi	CB 2019 Programı Verisi	11. KP 2023 Hedefi
Birincil Enerji Talebi (BTEP)	154.000	147.955		174.279
Elektrik Enerjisi Talebi (TWh)	341.000	303.300	317,022	375,8
Kişi Başı Birincil Enerji Tüketimi (TEP/Kişi)	1,92	1,81		2,01
Kişi Başı Elektrik Enerjisi Tüketimi (kWh/Kişi)	4.241	3.698	3.825	4.324
Doğal Gazın Elektrik Üretiminde Payı (%)	41,00	29,85	29,03	20,70
Yenilenebilir Kaynakların Elektrik Üretiminde Payı (%)		32,50	33,3	38,80
Yerli Kaynaklardan Üretilen Elektrik Enerjisi Miktarı (TWh)		150,00		219,50
Elektrik Kurulu Gücü	78.000	88,551	94,760	109.474

Plan sözcüğünden ürken, planlı ekonomi ve kalkınmayı komünist bir uygulama sanan, bilgi, yetenek ve becerileri sınırlı kadroların yönlendirdiği ve yönettiği çarpık enerji politika ve uygulamaları ile konulan hedeflere ulaşamadığı gibi, gerçekleştirmeler, hedeflerden çok

sapmıştır. Sonuç olarak; planlama mantık, kurgu, anlayış ve uygulamalarını reddeden kadroların, bu şekilde davranmaya devam ettikleri sürece duvara çarpmaya devam etmeleri kaçınılmazdır.

TMMOB Enerji Politikası temel ilkeleri ise nettir: 1. Enerji kullanımı temel insan haklarından biridir ve vazgeçilemez., 2. Enerji ihtiyacının karşılanması bir kamu hizmetidir., 3. Enerji kaynakları tüm insanlığın ortak malıdır., 4. Enerji etkin ve verimli kullanılmalıdır., 5. Enerji üretiminde yenilenebilir kaynaklar öncelikli olmalıdır., 6. Fosil yakıt kullanımı en alt seviyeye indirilmelidir., 7. Enerji üretiminde çevreye en az zarar verecek teknolojilere öncelik verilmelidir., 8. Enerji kaynağının üretilmesi ve enerji tesisi kurulması konusunda son sözü bölgede yaşayan halk söylemelidir., 9. İhtiyaç kadar enerji üretilmelidir., 10. Enerjinin kullanım hakkı yurttaşlara kolayca karşılayabileceği bedellerle sunulmalıdır., 11. Yoksul ailelere yeterli ve gerekli miktarda enerji bedelsiz verilmelidir., 12. Mevcut yerli enerji kaynaklarının tüm çeşitlerine enerji üretiminde yer verilmelidir., 13. Enerji iletim ve üretim planlaması birlikte yapılmalıdır., 14. Enerjide dışa bağımlılık azaltılmalıdır., 15. Enerjiye ulaşım kolay olmalı ve erişiminde herkes eşit olmalıdır., 16. Enerji; güvenilir, kaliteli, sürekli ve yeterli olmalıdır., 17. Enerji tesislerinin planlanması, yapım ve işletilmesi; ilgili meslek kuruluşları, sendikalar, bağımsız uzmanlar ve kamu kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bağımsız bir kurum tarafından denetlenmelidir., 18. Enerjinin üretilmesi için gerekli olan makine ve teçhizat yerli olarak imal edilmelidir.¹⁹

Madencilik Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nın "Madencilik" Bölümüne göre; *"497. Madencilik sektöründe hammadde arz güvenliğinin sağlanması, madenlerin yurt içinde işlenerek katma değerinin artırılması yoluyla ülke ekonomisine katkısının geliştirilmesi temel amaçtır."*

Liberal ya da neoliberal bir anlayış için, bu yaklaşım bir ölçüde benimsenebilir. Ancak, metalik madenler başta olmak üzere, tüm doğal kaynaklar insanlığın ortak malıdır ve bu realite gözetilerek, madenciliğin kamu yararına planlanması gerekir. Yani, amacın, madenciliğin ülke ekonomisine kamu yararı gözetilerek katkısının geliştirilmesinin elzem olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Aksi durum, Ortadoğu halklarının Dünya'nın en zengin kaynakları üzerinde, sersefil yaşamalarına göz yummak anlamına gelir.

Politika ve tedbirler bir bölümü iç içe olmak üzere yaklaşık 30 madde halinde sayılırken; *"498. Enerjide dışa bağımlılığın ve cari açığın azaltılmasını teminen, yerli kaynakların daha fazla kullanılması amacıyla, başta linyit olmak üzere, jeotermal ve kaya gazı gibi yüksek potansiyeli bulunan yerli kaynaklara yönelik arama, üretim ve Ar-Ge faaliyetleri artırılabacaktır."* ifadesine de yer verilmiştir.

Tespitlerin bazıları kısmen doğru olmakla birlikte, örneğin linyitin oluşturacağı kirliliğin küresel ısınmaya etkilerini de gözeterek, nasıl bir planlama yapılması gerektiği zorunlu olarak ortaya koyulmalıydı. Uranyum, bor ve nadir toprak elementleri gibi, ülkemiz ve geleceğimizle ilgili stratejik kaynakları aramak yetmez, bunlara yönelik ne tür AR-GE çalışmalarının yapılması gerektiğine dair sistemler ve yöntemler planlanmalıydı. Madenciliğin çevresel etkilerini minimize etmek üzere yapılması gerekenleri ve maden kazalarının nasıl önüne geçileceğine dair eylem planları şeffaf bir şekilde ortaya koyulmalı idi.

¹⁹ https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/enerji_ilkeleri_0.pdf

Bugün ülkemizde yürütülmekte olan faaliyetler kelimenin gerçek anlamıyla “Sömürge Madenciliği”dir. Yeraltı zenginliğimizin mümkün olan en kısa sürede ülke dışına çıkarıldığı, geride ise tümüyle verimsizleştirilmiş, kirletilmiş ve zehirlenmiş toprak ve suyun bırakıldığı bu anlayış, sadece madenciliği değil, yaşamı da sürdürülemez hale getirmektedir.

Mevcut uygulamanın dışında, bu aramalarda ve işletmelerde ÇED raporları dikkate alınmalı, sadece hammadde temin eden ülke konumundan çıkıp bunları işleyen ülke olarak üzerimize düşeni yapmalı, yabancı ortaklı maden şirketlerinin tüm hammaddeyi alıp tahribat içerisinde bir çevre bırakmasına izin verilmemeli, denetim ve kontroller usulüne uygun yapılmalıdır.

Planda, “500.2. Yatırım güvencesini sağlamaya yönelik izin formaliteleri basitleştirilerek yatırım süreçleri hızlandırılacak ve yatırımcı üzerindeki idari yükler azaltılacaktır” denilerek sermaye güçlerine yeni kolaylıklar sağlanacağı ifade edilmektedir. Üretime başlamayanlara yönelik ağır maddi yaptırımlardan ise söz edilmemektedir.

“501.1. Havza madenciliği ve yakın sahalardaki faaliyetlerin maliyet etkinliği ve iş güvenliğinin artırılmasına dönük çalışmalara hız verilecektir” denilerek sermaye güçlerince “maliyet” faktörü içinde görülen “iş güvenliği”ne yönelik makyaj bir yaklaşımla iş kazaları ve cinayetleri görmezden gelinmeye devam edilmektedir. Ayrıca havza madenciliği yapılırken çok değerli yeraltı içme suyu kaynaklarımız ve ormanlarımıza zarar verilmemesine yönelik olarak da hiçbir şey söylenmemektedir.

Planda, yeraltı su kaynaklarının ve havzalarının madencilik arama faaliyetleri ile kirletilmesine izin verilmemesi, toprak geçirgenliği yeraltı su kirliliği, kirletici madde içeriği vb. içerikleri belirlemek için jeofizik yöntemlerden yararlanılması yönünde hiçbir değini olmaması da bir başka yanıştır.

Plan kamu madenciliğini tümüyle bir yana bırakmış, devleti özel sektörün aracısı olarak kullanmayı başlıca yol seçmiştir. “504. Özel sektörün arama faaliyetlerinin artırılabilmesi için finansal riskleri azaltmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir. 504.1. Maden arama risklerini mali açıdan azaltacak bir mekanizma oluşturulacaktır. 504.2. Uluslararası standartlarda maden aranmasını ve işletilmesini mümkün kılacak Maden Yatırım Ortaklığı modeli oluşturulacaktır.” hedefleri, bu tercihin somut beyanıdır.

Oysa TMMOB ülkemizdeki tüm madencilik faaliyetlerinin kamu yararını ve ülke geleceğini gözetecek biçimde planlanmasını, tüm madenlerimizin kamu eliyle işletilmesini ve maden işletmelerinde kamu denetiminin sağlanmasını, madencilik faaliyetlerinin doğaya ve doğal yaşama uygun biçimde yürütülmesini savunmaktadır.

Kimya Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nın “Kimya” Bölümüne göre; “359. Kimya sektöründe katma değeri yüksek, çevre dostu ve rekabetçi ürünlerin üretilebildiği, sürdürülebilir, ileri teknoloji kullanan, koordineli yatırımların yapılması ve böylece ülkemizin ithalat bağımlılığının azaltılması, sektörün dünya üretim ve ihracatındaki payının artırılması temel amaçtır.” Politika ve tedbirler olarak ise; “360. Kimya sektöründe; ara girdi ithalatı azaltılarak, yüksek katma değerli, insan ve çevre sağlığına duyarlı ürünlerin üretim ve ihracatı artırılabilecektir.” denilmektedir.

Planda Kimya sektörü ile ilgili sıralanan amaç, politika ve tedbirler de vaatten öteye geçmemektedir.

Kimya sektörü büyük ölçüde KOBİ'ler üzerinden yürüyen, hammadde, teknoloji ve ara girdi malzemeleri olarak dışa bağımlı bir sektördür. Ar-Ge yatırımları binde bir ölçüsündedir. İlaç ve Petrokimya dışında katma değeri yüksek ürün üretmemektedir. Bu ana sorunlara yönelik Planda çözüm önerileri yoktur. Sektörün sorunlarına palyatif yaklaşım söz konusudur.

Ayrıca “360.1. Çukurova bölgesinde büyük ölçekli petrokimya tesisi kurulacaktır. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesinde başlayacak büyük ölçekli yatırımlar tamamlanarak temel petrokimyasallar da dâhil olmak üzere entegre üretim yapısı kurulacaktır.” hedefi de yeni değildir ve önceki planda da vardı. AKP iktidarı zamanında özelleştirilen petrokimya tesisleri ortada iken şimdi yeni petrokimya tesisinin kurulmak istenmesi trajikomik bir durumdur.

Bu arada, Plan hedefleri ile uygulama karşılaştırılınca, öncelikli sektörler arasında konan Kimya bölümüne orta öğretim ve yüksek öğretimde verilen değer tartışmalı olarak görülebilir. Bazı üniversitelerde kimya bölümleri kapatılırken ve bazı üniversitelerde bu bölümlere alınacak öğrenci kontenjanı azaltılırken, “33. Fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerini entegre bir biçimde öne çıkaran bir yaklaşımla gerçek hayattaki sorunların çözümüne yönelik analitik, eleştirel, yaratıcı ve bilişimsel düşünme yetilerinin kazandırıldığı eğitim sistemleri önem kazanmaktadır.” hedefi ciddi bir tartışma konusudur.

Planda “361.3. Kimyasal Maddelerin Kaydı, Değerlendirmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik ve Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi Hakkında Yönetmeliğin gerektirdiği uyum için sektör desteklenecektir.” denilmektedir. Söz konusu yönetmelikler kimya sanayiinin en temel ve en fazla gereksinim duyulan yönetmelikleri olmasına rağmen yürürlük tarihleri sürekli ertelenerek bugüne kadar aradan yaklaşık 9 yıl geçmiş olmasına rağmen yürürlüğe konulmamıştır. Bu yönetmeliklere uyum için sektörün desteklenmesi yerine bu yönetmelikler yürürlüğe sokularak sektörün kendisini adapte etmesi sağlanmamaktadır. Oysa sektördeki bütün endüstriyel kazaların, yangınların, ölümlerin nedeni bu yönetmeliklerin yürürlükte olmayışıdır.

Tarım Sektörü

On Birinci Kalkınma Planı'nda “Öncelikli Gelişme Alanı” olarak belirlenen “Tarım” sektöründe; “402. Çevresel, sosyal ve ekonomik olarak sürdürülebilir, ülke insanının yeterli ve dengeli beslenmesinin yanı sıra arz talep dengesini gözeterek üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır.”

Oysa; tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı her geçen yıl azalmaktadır. 2017'de ekonomi %7.4 büyürken tarımdaki büyüme %4.9, 2018'de ise ekonomi %2.6 büyürken, tarımdaki büyüme %1.3 olmuştur. Plan; “128. 2014-2018 döneminde sanayi ve hizmetler sektörlerinin GSYH içerisindeki payları yıllar itibarıyla artarken tarım sektörünün payı azalmıştır. 2018 yılı itibarıyla tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin cari GSYH içerisindeki payları sırasıyla yüzde 5,8, yüzde 22,2 ve yüzde 61,5 olarak gerçekleşmiştir.” saptamalarıyla, Onuncu Plan hedeflerine ulaşamadığını, tarım sektörünün küçüldüğünü itiraf etmektedir.

2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 21. maddesi ile; 2007 yılından itibaren tarımsal desteklemeler için bütçeden ayrılacak kaynağın milli gelirin %1'inden az olamayacağı hükmü getirilmesine rağmen, verilen desteğin milli gelire oranı %0,4-0,6 aralığında kalmış ve hiçbir zaman %1 dahi olmamıştır. 2018 yılında tarıma verilmesi gereken destek 37,4 milyar TL olması gerekirken, yapılan destekleme ödemesi yaklaşık 14,6 milyar TL olmuş, tarıma verilen desteğin 5 kat fazlası ise faiz ödemelerine ayrılmıştır. Tarımsal desteklerde aradığını bulamayan çiftçi gittikçe artan miktarda banka kredisine yönelmiş, BBDK verilerine göre bankaların çiftçiye verdiği tarımsal kredi miktarı bir önceki yıla göre yaklaşık %17 artışla 2018 yılında 102 milyar TL'ye ulaşmış, çiftçinin ödeyemediği için icralık olduğu kredi miktarı ise, bir önceki yılın aynı ayına göre Aralık 2018'de ciddi bir artışla %55 olmuştur.

Türkiye'de üreten çiftçi para kazanamamaktadır. Ekim ayında %25'e yükselip önceki yılın aynı ayına göre Aralık ayını %20 ile tamamlayan 2018 yılı genel enflasyon verileri karşısında, çiftçinin birinci elden sattığı ürününden eline geçen fiyat artışı %15,89 ile her yıl olduğu gibi enflasyonun altında kalmış, tüketicinin gıda alımına ödediği fiyattaki artış ise %25,11 ile genel enflasyonun üzerinde seyretmiştir. Önemli ürünler bazında 2018'de ortalama satış fiyatı bir önceki yıla göre buğdayda %5.5, mısırdaki %13.5, tütünde %14.6, pamukta %13.3 artarken, çiftçinin eline geçen fiyat, %20.3'lük enflasyonun oldukça gerisinde kalmıştır. Bu tablo üreticinin kazanamadığı, tüketicinin ise yüksek fiyattan gıdaya ulaştığını net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Ülke koşullarında yetişen ürünler açısından yakın zamana kadar Dünyada tarımda kendi kendine yeten 7 ülkeden biri olan Türkiye, günümüzde fındık, fıstık, üzüm, kayısı ve narenciye dışındaki diğer tarım ürünlerini çeşitli gerekçelerle değişen miktarlarda 125 farklı ülkeden ithal etmektedir.

İzlenen tarım politikası nedeniyle 17 yıl gibi kısa bir sürede kazanamayan çiftçimiz 3,2 milyon hektar tarım arazisini ekmekten vazgeçmiş, Ülke genelinde tarım alanları 1990'larda 27 milyon hektar, 2002'de 26.5 milyon hektar iken, 2018'de 23 milyon hektara düşmüştür.

Tarımın istihdamdaki payı sürekli azalarak, 1990'larda %46 olan pay, 2010'da %23.3'e, 2018'de %17.3'e gerilemiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre, 2002 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ye kayıtlı çiftçi sayısı 2,8 milyon iken, 2018 yılında bu sayı 2,1 milyona düşmüş, yaklaşık 700 bin çiftçi son derece yetersiz olan tarım desteğini bile almaktan vazgeçmiştir. ÇKS'ye kayıtlı tarım alanı ve çiftçi sayısının bir bölümünün sadece tarımsal desteklerden yararlanmak için kullanıldığı, yani şehirde veya kırsalda yaşayan belli bir kesimin üretim yapmasa bile sisteme kayıt yaparak desteklerden yararlandığı bir gerçektir. Gerek üretim alanlarının daralması, hem çiftçi sayısındaki düşüş tarımda bir üretim sorunu olduğunu açıkça göstermektedir.

Tarım alanlarının, tarımsal üretimin, çiftçi sayısının, kırsal alan nüfusunun sürekli düştüğü bu süreçte, en büyük pay aracılar ve sözleşmeli tarımla çiftçiyi taşeronu olarak kullanan büyük şirketler ile ithalatçı firmalara gitmektedir. Bu durum, bırakın rekabet edebilmeyi; çiftçinin üretim yapamaz durumuna gelmesine, yoksullaşmasına, üretimden vazgeçmesine, arazisini satmasına, kente göç ederek vasıfsız işsizler yığınına katılmasına, kentlerde artan sorunların yeni ortaklarından biri olmasına yol açmaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı'ndaki tarım sektörüne dair hedefler incelendiğinde, temelde tarımsal üretimi artırma odaklı bir çerçeve sunulmasına karşın, Plan genelinin "403.1. Tarım

sayımı yapılacaktır.”, “404. Tarımsal desteklerin etkinliği artırılabacaktır.”, “405. Tarım arazilerinin korunması, etkin kullanımı ve yönetimi sağlanacaktır.”, “407. Bitkisel üretim artırılabacaktır.”, “408. Hayvancılık geliştirilecektir.”, “410. Gıda güvenilirliğini teminen denetimler etkinleştirilecek, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele hizmetleri geliştirilecektir.”, “411.3. Gıda kayıp ve israfının önlenmesi için tüketici bilinci artırılabacaktır.”, “417. Tarımda üreticilerin gelirini korumaya yönelik faaliyetler desteklenecektir.” gibi “cek-cak edebiyatı” şeklinde sıralanmış kahve sohbetlerinde bile herkesin söylediği yuvarlak laflardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4’de Plandaki haliyle Tarım sektörü hedeflerine yer verilmiştir. Kalkınma Planına yazılan hedefler, yıllardır iktidar olup bu alanda hiçbir şey yapmayanların, “tam da şimdi yapmalıyız” anlamında kendilerini itiraf etmeleri bağlamında trajikomik bir durumdur.

Tablo 4. Tarımsal Hedeflerin 2018-2023 Yılları Karşılaştırılması

	2018	2023
Arazi Topplulaştırma Faaliyet Alanı (Milyon Hektar, Kümülatif) ¹	8,2	8,5
Tescil İşlemleri Tamamlanan Arazi Topplulaştırma Alanı (Milyon Hektar, Kümülatif) ¹	3,6	6,2
Sulamaya Açılan Net Tarımsal Alan (Milyon Hektar, Kümülatif) ¹	3,34	5,34
Tarla İçi Basınçlı Sulama Sistemi Kurulan Alan (Bin Hektar, Yıllık)	40	200
Sulama Oranı (%)	64	68
Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Tarımsal Desteklerin Tarımsal Katma Değere Oranı (%)	6,8	7,2
Yağlı Tohum Üretimi (Milyon Ton)	4,02	5,40
Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Üretim Miktarı (Bin Ton)	700	1.200
Sığır Varlığı İçinde Kültür Irkı Oranı (%)	49	56
Kırmızı Et Üretim Miktarı (Milyon Ton)	1,12	1,70
Mera Islah ve Amenajman Alanı (Bin Hektar, Kümülatif)	68	518
Orman Alanlarının Ülke Yüzölçümüne Oranı (%)	29	30

Kaynak: 2018 yılı verileri Tarım ve Orman Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve Orman Genel Müdürlüğüne aittir. 2023 yılı verileri On Birinci Kalkınma Planı tahminleridir. (1) Tarım ve Orman Bakanlığı ve DSİ faaliyetleri esas alınmıştır.

Karşı çıkacak birileri varmış gibi bitkisel üretimin artırılabacağını ve hayvancılığın geliştirileceğini sanki ilk kez ifade ediyor gibi plana yazılması trajikomik bir durumdur. Aslında, bitkisel ve hayvansal üretimde belli stratejik ürünlere dikkat çekilerek üretimin nasıl ve hangi yöntemlerle artırılabacağı, mevcut ithalatın nasıl sonlandırılacağı ifade edilse ve hedef buna göre belirlense, Plan bir anlam ifade edebilirdi.

Ülkemizdeki son tarım sayımının 2001 yılında yapılmış olmasına karşın 17 yıldır bu ülkede genel tarım sayımı yapmayan siyasi iktidarın teknolojinin oldukça geliştiği son dönemlerde aradan geçen onca süreden sonra Kalkınma Planı’nda “403.1. Tarım sayımı yapılacaktır.” demesi, beceriksizlik ötesi, başarısızlığının bir itirafıdır.

Yerli tohum satışının yasaklandığı, üreticinin “tohum-takas şenlikleri” ile nefes almaya çalıştığı günümüzde, “414. Yerel ve bölgesel düzeyde üretimi yapılan tarımsal ürünleri hak ettiği katma değere eriştirecek mekanizmalar oluşturulacaktır.” ifadesi manidardır.

Toprakla ilgili potansiyel tespit çalışmalarının doğruluk derecesi, toprak etütlerinin tipi ile yeterlilik ve doğruluk derecesine bağlıdır. Toprak ve arazi kaynakları potansiyelinin bilinçli ve dengeli bir şekilde kullanılabilmesi için detaylı temel toprak etütleri gereklidir. Bu etütler, toprak ve arazi hakkında gerekli olan tüm bilgileri en küçük ayrıntı düzeyinde içeren yeterlikte olduğundan, bunların yapılması halinde diğer toprak etütlerinin yapılması

gerekmeyecektir. Elde edilen bilimsel verilerle arazi yetenek, arazi kullanma, drenaj grupları, şehir planlaması, karayolları yol güzergâhı, erozyondan zarar görme ve korunma, sulu tarım arazi sınıflamaları vd yapılabilmekte; oluşturulan toprak haritaları ve veri bankası ile sürekli olarak kullanıcılara sunulmaktadır. Ülkemizde ise, bazı yöre ve havzaların bir bölümünde yapılan ve yaygın olmayan detaylı toprak haritalarını saymazsak, ülke genelinde toplu değerlendirme yapabilmek için sadece yoklama (ön etüt = istikşâfi) toprak etütleri mevcuttur. Mülga Topraksu Genel Müdürlüğü'nce 1966-71 yıllarında yapılıp yayınlanan yoklama haritaları, 1982-84 yılları arasında mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce güncelleştirilmiş yayınlanmıştır. Yıllardır uygulanan uzman kamu kurumu kapatma ve konuyu önemsememe politikalarıyla bugün Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde ülke düzeyinde toprak etüt ve haritalama yapabilecek uzman bir Genel Müdürlük kalmamış ve yeterli sayıda uzman mühendis bulunmamaktadır. "405.1. Ülke genelinde toprak yeteneklerini gösteren detaylı toprak etütlerinin yapılması, haritalanması ve sınıflandırılması sağlanacaktır. 405.2. Toprak bilgi sistemine dayalı tarımsal arazi kullanım planlarının hazırlanması tamamlanacaktır." hedefleri de bu kapsamda trajikomiktir.

"405. Tarım arazilerinin korunması, etkin kullanımı ve yönetimi sağlanacaktır. 405.3. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanım baskısını azaltacak düzenlemeler tamamlanacak ve denetimler artırılacaktır." şeklindeki Plan hedefleri ise, verilen sorunlu izinler, özel şirketler adına değiştirilen Yönetmelikler ve açılan davalara karşı Bakanlığın samimiyetsiz tutumu özelinde inandırıcı olmayıp, toprakların talanı mantığının bir cümlelik soyut hedef yazımıyla önlenemeyeceği gerçeğini göstermektedir.

Planda yer alan "405.4. Atıl arazilerin tarımsal üretime kazandırılması başta olmak üzere, tarım arazisi piyasalarının geliştirilmesi için arazi bankacılığı sisteminin kurulmasına yönelik düzenlemeler yapılacak, sözleşmeli üretim desteklenerek özendirilecektir." hedefi, "405.5. Küçük aile işletmeleri korunurken, tarım işletmelerinin ölçeklerinin yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğüne ulaşması için başta kiralama olmak üzere arazi edinimine yönelik çalışmalar yürütülecektir." hedefi ile çelişirken, küçük üreticilerin tarım arazilerinin özel sektöre ait yerli/yabancı büyük işletmelere evrilmesinin önünü açacak tehlikeli bir gelişmedir.

Tablo 4'de yer alan gerçekleşen ve öngörülen hedeflere yönelik "405.7. Arazi toplulaştırma çalışmalarına sulama yatırımları ile entegre bir şekilde devam edilecek, tescil işlemlerinin hızlandırılması için düzenlemeler yapılacaktır.", "406.1. Plan döneminde 2 milyon hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir. Bu hedefin 750 bin hektar alanının sulamaya açılması için gerekli bütçe kaynağı tahsis edilecektir. Geriye kalan alana ilişkin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından ilgili diğer bakanlıklar ile birlikte alternatif yeni iç ve dış finansman yöntemleri geliştirilecek ve bu yolla söz konusu yatırımlar tamamlanacaktır." hükümlerine yer verilmiştir. Arazi Toplulaştırması ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetlerini yapan uzman kamu kurumu Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü 2005 yılında kapatıp, alanı uzman olmayan kurumlara ve ihalelerle özel sektöre açan iktidarın, özellikle son yıllarda bu alana ve DSİ Genel Müdürlüğü'ne yeterli yatırım ödeneği ayırmadığı gerçeği de göz önüne alınırsa, öngörülen hedeflere ulaşma olanağı yoktur.

"405.6. Tarım arazilerinin miras ve satış yolu ile bölünmesi önlenerek, mirasçılara arazi ediniminde finansal destek sağlanacaktır." hedefi de, bölünmeyi önleyecek yasanın 2014 yılında çıkmasına karşın, bu maddeyi yazanların yasayı unutmaları bir yana, gerekli mali dahil diğer düzenlemeleri yapmadıkları için uygulamadaki başarısızlığı da göstermektedir.

“415. Sürdürülebilir orman yönetimiyle ormanların ekonomiye katkısı artırılacaktır.” hedefi ise, ormanlarımızı korunması gereken bir doğal varlık kabul etmeyip, ticari amaçlarla yok edilmesini normal gören bugünkü zihniyetin devam edeceğini göstermektedir.

Planda tarımsal desteklerle ilgili hedefler, yıllardır hazırlanan AKP hükümet programlarında, orta vadeli programlarda, adı sürekli değişse de Tarım Bakanlığı vizyon belgelerinde kalıp halinde yer almasına karşın, nedense bir türlü uygulanmamaktadır. Tarımsal desteklerin etkin kullanılmadığı ve etki analizinin yapılmadığı yıllardır mevcut politikalara muhaliflerce dile getirilirken, hatta Sayıştay bile 2014 yılından bu yana raporlarında tarımsal desteklerin etki analizinin yapılmadığını ısrarla belirtirken, Tarım Bakanlığının verdiği resmi yanıtlarda etki analizinin yapıldığını iddia edilmesine karşın, *“404.1. Tarımsal desteklerin etki analizi yapılacaktır.”* hedefinin plana yazılması bir itiraf ötesi, bu mantıkla çözülmesi mümkün olmayan ciddi bir sorun alanıdır.

Bu arada, On Birinci Kalkınma Planı'nın TBMM'de görüşüldüğü sırada Tarım ve Orman Bakanı Dr. Bekir Pakdemirli'nin III. Tarım ve Orman Şurası'nın toplanması ve on beş yıldır toplanamayan Tarım Şurasından çıkacak sonuçlarla gelecek beş yılın programının hazırlanacağını duyurması manidardır.

Kalkınma Planlarının hazırlanması öncesi tüm sektörlerle ilgili değişik konularda ihtisas komisyonları ve çalışma grupları oluşturulduğunun ve On Birinci Kalkınma Planı kapsamında tarım sektörüyle doğrudan ilgili olarak “Tarım ve Gıdada Rekabetçi Üretim” ile “Tarımda Toprak ve Suyun Sürdürülebilir Kullanımı” konularında ihtisas komisyonları kurulduğu; “Tarım ve Gıdada Rekabetçi Üretim” İhtisas Komisyonu içinde “Bitkisel Üretim”, “Hayvansal Üretim”, “Su Ürünleri” ve “Gıda” konularında alt komisyonlar görev yaparak alanları ile ilgili raporları hazırlandığı; ayrıca Bakanlıkla ilgili “Ormancılık ve Orman Ürünleri” ile “Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi” konularında da çalışma gruplarının görev yaparak raporlarını hazırladığı ve tüm sektörlerle ilişkin kurulmuş olan ihtisas komisyonları ve çalışma gruplarının raporları değerlendirilerek Türkiye'nin 2019-2023 yıllarını kapsayan Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın oluşturulduğu belirtilirken; daha bu çalışmaların mürekkebi dahi kurumamışken, “Tarım Şurası hangi yeni bilgi ve hedefleri ortaya koyacaktır? Karar vericiler, politika yapımcılar tarım ve ormancılık konularında Kalkınma Planı yerine Tarım ve Orman Şurasını mı dikkate alacaktır?” sorusunun sorulması anlamlıdır.

2019-2021 yıllarına ilişkin Orta Vadeli Program, programda tarımla ilgili konulara oldukça sınırlı olarak ele alınmıştı. Yayımlanan programda dikkat çeken bir husus, 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı dönemi içinde kalmasına karşın, plan içinde tarımla ilgili olan hedeflerin dikkate alınmamış olmasıydı. Hazine ve Maliye Bakanı tarafından açıklanan, 2020-2022 yıllarına ilişkin kamuoyuna duyurulan adıyla Yeni Ekonomik Program (YEP) incelendiğinde, bir önceki programa göre tarıma daha fazla yer verildiği, On Birinci Kalkınma Planında tarımla ilgili olan hedeflerin dikkate alındığı görülmektedir. 2020-2022 YEP`inde tarım üretim ve gıda güvenliği açısından değil, fiyat açısından ele alınmıştır. Bu nedenle tarımla ilgili tedbirlere, fiyat istikrarı altında, gıda enflasyonunu düşürmek için alınacak tedbirler içinde yer verilmiştir. Sayılan tedbirler incelendiğinde On Birinci Kalkınma Planında Planın Hedefleri ve Politikaları altında, tarımla ilgili olarak sayılan politika ve tedbirler

olduğu görülmektedir. Bu durum en azından kamunun plan ve programlarının tutarlılığı açısından olumlu bir gelişmedir.²⁰

Sürekli adı ve yapısı değiştiği için bir türlü kurumsallaşamayan ve şimdiki adı Tarım ve Orman Bakanlığı olan tarım sektörü ile ilgili Bakanlık; sürekli yayımlanan strateji, plan, program bolluğu içinde yüzerken, yıllar sonra acele ile neden Tarım Şurası yaptığıının yanıtı, Cumhurbaşkanının açıklayacağı duyurulan ve kamuoyundan ve hatta Cumhurbaşkanlığından da geldiği söylenen tepkiler üzerine geri çekilen, Kalkınma Planında yer almayan, ancak sürekli gündemde yer alan son derece sorunlu, ciddiye alınması ve şiddetle karşı çıkılması gereken “Tarımda Milli Birlik Projesi” olsa gerektir. 2019-2021 yılı OVP politika ve tedbirleri arasında yer alan "Tarımda Milli Birlik Projesi"ne, 2020-2022 YEP'inde yer verilmemiştir.

Özellikle 1980’li yılların başından bu yana uygulanan ve 2000’li yıllardan itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından dayatılan politikalarla vahşi kapitalizme dönüşen politikalar sonucu Türkiye her geçen gün tarımsal üretimden koparılarak dışa bağımlı hale getirildi. Bugüne kadar ki birçok planda olduğu gibi, On Birinci Kalkınma Planı’nda da tarım ve kırsal kalkınmaya ilişkin önemli hedefler olmasına karşın yazılanlarla uygulamalar örtüşmemektedir.

Girdi maliyetlerini düşürmeyen, ürün desteklerini içermeyen ve sadece ithalata dayalı politika ve uygulamalarla tarımda belirlenen hedeflere ulaşılması mümkün değildir. Kalkınma Planı'nda sorunların çözümüne ilişkin somut ve gerçekçi tek bir maddenin olmaması, bu kalkınma planının ülke tarımını ve çiftçiyi bitirme planının bir parçası olduğunu göstermektedir.

Kalkınma planında, yıllardır hedef ve gerçekleştirmelere yer verildiği ve yeni hedeflerin belirlendiği Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Konya Ovası Projesi (KOP), Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DOKAP) adının geçmemesi, tarımsal önemi bir yana, bölgesel kalkınma anlayışına da ters bir durumdur. Planda bölgelerimizin ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal gelişimlerini gözetken böylesi büyük entegre kalkınma projelerinden bahsedilmemesi de sorgulanması gereken bir durumdur.

Kırsal Alan ve Kırsal Kalkınma Politikaları

Kırsal kalkınma ile tarımın ayrı başlıklar altında konumlandığı Kalkınma Planlarında tarım sektörü ile kırsal kalkınma arasındaki organik bağ, temel bir unsur olarak ele alınmamaktadır. Her ne kadar kırsal alan ile tarım aynı anlama gelmese de kırsal bölgelerdeki en önemli geçim kaynağının halen tarım sektörüdür. Bu nedenle kır ile kent arasındaki gelişmişlik farkını yok etmek hedefi, bölgesel gelişme yanında, tarım sektörüne dair hedeflerin de arasında yer almaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı’nda yer alan *“155. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanunla nüfusu 750 binin üzerinde bulunan iller, il sınırları esas alınarak büyükşehir belediyesine dönüştürülmek suretiyle büyükşehir belediyelerinin yetki alanı genişletilmiş ve belediyelerde yaşayan nüfus oranı 2018 yılı itibarıyla yüzde 93,8’e ulaşmıştır. Düzenleme ile kırsal alandaki yerleşmelere büyükşehir imkânlarıyla hizmet sunulması hedeflenmiştir. Ancak,*

²⁰ <https://www.tmmob.org.tr/icerik/zmodan-orta-vadeli-mali-plan-2020-2022>

büyükşehir belediyelerinin hizmet sunma kapasitesinin artırılması ve ilçe belediyeleriyle çakışan yetki ve sorumluluklarının gözden geçirilmesi ihtiyacı sürmektedir.” ifadeleri, anlamlıdır.

Planda yer alan “711. Veri temelli kırsal politika yaklaşımının güçlendirilmesine yönelik kırsal istatistikler idari değişikliklerden etkilenmeyecek yöntemlerle hesaplanacak, kırsal alan tanımı revize edilecek, temel nitelikteki kırsal verilerin kır-kent ve il/ilçe bazında yayımlanması ve köy envanterinin güncellenmesi sağlanacaktır.”, “711.1. Kırsal istatistiklerin il ve ilçe bazında üretilmesi için kırsal alan tanımı revize edilecek, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il/ilçe bazında yayımlanması sağlanacak ve kırsal göstergeler bilgi sistemi oluşturulacaktır. Bu çerçevede, TÜİK Nüfus Yoğunluğu verileri ve AB Ulusal Arazi Örtüsü Sınıflandırma verileri ile iller bazında kır/kent tanımı ve İçişleri Bakanlığının yürütmekte olduğu Mekânsal Adres Kayıt Sistemi verileri kullanılacaktır.” ifadeleri, kır-kent ayrımını ortadan kaldıran son derece sorunlu 6360 sayılı Büyükşehir Yasasının yeniden tartışılmasını da gündeme getirmesi açısından önemlidir. 2023 yılına yönelik bu hedefler, başarısızlığın ilanı ötesi, 2012 yılından beri ülkemizde kırsal alan tanımının belirsiz olduğunu itiraf ederek, başarılı bir kırsal alan planlamasının olanaksızlığını da göstermektedir.

Tanımların revize edilmesi idari, ekonomik ve sosyal değişiklikleri de beraberinde getirdiğinden öngörülü tahlillerle karar verilmesi gereken müdahalelerdir. Kırsal alanların çoğu kültürel ve ekonomik yapı bakımından çeşitlilik gösteren ve farklı dinamikleri olan alanlardır. Dolayısıyla kırsalı ilgilendiren kararların, merkezi yönetimler tarafından değil, yerel yönetimler tarafından ve katılımcı yaklaşımlar uygulanarak alınması gerekir. Örneğin, “köyün bitişiğinde veya belirlenecek alanlarda uygun yapılar” yapılması ve yerel halkın buraya yerleştirilmesi, kimi yerleşimlerde ihtiyaç olabileceği gibi kimi yerlerde de olumsuz etki yaratacak, kırsal dokunun ve kültürün bozulmasına yol açabilecektir.

Planda, “706.4. Kırsal alanda yerleri kamulaştırılanlar öncelikli olmak üzere, çeşitli risk faktörlerine bağlı olarak ihtiyaç duyulan yeniden yerleşim ve iskân faaliyetleri kapsamında can ve mal güvenliğini tehdit eden yapıların yerine, köyün bitişiğinde veya belirlenecek alanlarda uygun yapılar yapılacaktır.” denilmekte ve ayrıca kırsal turizmin geliştirilmesi ile ilgili çalışmaların destekleneceği belirtilmektedir. Günümüzde “kamulaştırma”ların siyasi ve rant çıkarları doğrultusunda yapıldığı gözetildiğinde halkın küçük mülkiyet varlıklarının elden çıkması ve geleneksel yaşantılarının bozulması riski oldukça yüksektir.

Onuncu Kalkınma Planı’nda; Köy altyapısına yönelik Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES), Su ve Kanalizasyon Altyapı Programı (SUKAP) ile sosyal kalkınma bakımından öncelikli illere yönelik Sosyal Destek Programı uygulanmıştır.

On Birinci Kalkınma Planı’nda Kırsal Kalkınma’nın amacı; “705. Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaçtır.” şeklinde ifade edilmiştir.

“Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre” ekseninde ekonomik ve sosyal faydanın artırılmasına paralel olarak çevrenin korunması, şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam

kalitesinin iyileştirilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik hedef ve politikalara da yer verilmektedir.

Somut kırsal kalkınma hedefleri olarak ise; 2018’de 125.348 km olan KÖYDES ve KIRDES kapsamında yapılan köy yolu uzunluğunun 2023 yılında 148.490 km’ye; 2018’de kümülatif olarak 64.700 olan köylerde içme suyu tesisi yapılan ve yenilenen ünite sayısının 2023’de 69.700’e çıkarılması öngörülmüştür. Planda kırsal kalınmaya yönelik somut hedeflerin yol ve içme suyuna indirgenmesi manidardır

Şehirleşme, Konut Ve İmar Alanları

Şehirleşme, konut ve imar mevzuatı çerçevesinde yapılacaklar planda başlıca şöyle sıralanmıştır: *“674.1. Nazım planlarda yeni alt merkezler tanımlanacak, alt ölçekli planlarda alt merkezlere toplu ulaşım ve yaya ulaşımının sağlanması için gerekli teknik standartlar belirlenecek, Mekânsal Plan Yapım Yönetmeliği bu standartlar doğrultusunda revize edilecektir.”*, *“676. Yeşil şehir vizyonu kapsamında yaşam kalitesinin artırılması ve iklim değişikliğine uyumu teminen şehirlerimizde Millet Bahçeleri yapılacak ve yeşil alanların miktarı artırılabilecektir.”*, *“676.1. Şehirlerimizde sağlıklı yaşam alanları oluşturmak, kentsel yeşil alan standartlarını ve yaşam kalitesini yükseltmek için Millet Bahçeleri 81 ile yaygınlaştırılacak, 2023 yılına kadar 81 milyon m2 alanda Millet Bahçesi çalışmaları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, İLBANK ve belediyelerin finansmanı ile yürütülecektir.”*, *“686.2 .Plan döneminde dar gelirlilere ve dezavantajlı gruplara yönelik 250 bin sosyal konut üretilecektir.”*

Yapılacağı belirtilen bu projeler ülkemizin içinde bulunduğu kriz koşulları da düşünüldüğünde büyük bir kaynak israfı ve rant talanı anlamına gelmektedir. “Millet bahçesi” yapılması düşünülen birçok alan hâlihazırda park ve spor tesisleri olarak kullanılmaktadır, hatta kimi yapılar taşınmaz kültür varlığı niteliğindedir.

Ayrıca, konut fazlasının olduğu bildiğimiz şehirlerimizde yeniden bütçe ayırarak, 250 bin sosyal konutun üretilecek olması kaygı vericidir. Devletin asıl görevlerinden olan sosyal konutların ne yolla, hangi proje ve ihale süreçleriyle yapılacağı da tartışmalıdır. Afet dayanıklılığı açısından ise, geliştirilecek standartların uzmanlar tarafından yeniden gözden geçirilmesi gerektiği açıktır.

Planda “Şehirleşme” başlığı altında; *“673. İnsan odaklı, doğal hayata ve tarihi mirasa saygılı, temel kentsel hizmetlerin adil ve erişilebilir bir şekilde sağlandığı, yaşam kalitesi yüksek ve değer üreten şehirler ve yerleşimler oluşturmak temel amaçtır.”* denilmiş ve şehirlerimiz birer fiziki yapılar kümesi olarak ele alınmıştır. Oysa şehirlerde sürdürülen sosyal yaşamın iyileştirilmesine ilişkin kapsamlı öneriler yoktur. Kentler bugün eşitsizlik yaratan yüksek rant transferleri yapılmasına olanak sağlayan yapılar olarak işlev görmektedirler. Bu gidişata ilişkin hiçbir önlem olmadığı gibi herhangi bir kaygı da plan içerisinde belirtilmemiştir.

Konut sektörü ile ilgili somut bir kriz durumu ortadayken, bu hususa ilişkin net ve açıklayıcı tespitlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak tüm ekonomik gelişme senaryosunu yıkıcı inşaat sektörü üzerine kurgulayan iktidar, bu planda da konut sektörüne ilişkin rasyonel bir yaklaşım sergileyememiştir.

Kentsel dönüşüme hızla devam edileceğinin anlaşıldığı Planda “690.1. *Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihi kent merkezi alanlarının yenilenmesinin yaygınlaştırılması, bu kapsamda yerel yönetimlerle paylaşımlı bir finansman modeli oluşturulması sağlanacak ve 81 ilde tarihi kent merkezleri kent kimliğini ön plana çıkaracak şekilde dönüştürülerek, yatay mimari ve insan odaklılık anlayışıyla tasarımları gerçekleştirilecektir*” denilmektedir.

Tarihi kent merkezlerinin yenilenmesi ve dönüştürülmesi kaygı verici bir ifadedir. Tarihi kent kimliği yeniden tasarlanabilen bir olgu değildir. Bu zamana kadar kentsel dönüşüm yoluyla yapılan “koruma” projelerinin yıkıp yeniden yapma yoluyla gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ortaya çıkan “tasarlanmış” tarihi merkezlerin ne özgün dokuyla ne de yapım tekniğiyle ilişkisi olmayan, sonradan, uydurma nitelikler taşıdığı bilinmektedir.

“690. *Kentsel dönüşüm; yatay mimari anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı çerçevesinde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülecektir.*” ifadesi ile, “yatay mimari” ve “millet bahçesi” gibi siyasi iktidarın en üst temsilcileri tarafından sahiplenilen ve kamuoyuna dayatılan söylemlerin Planda yer alması, bu planın inandırıcılığını ve bilimselliğini tartışmalı hale getirmektedir. Çünkü mimari tarz ve üslup yörenin özgün koşullarına göre belirlenir ve bilimsel olan yöntem budur. Bu anlamda yatay mimarinin şehirleşmede mutlak doğru olarak benimsenmesi bilimsel bir yaklaşım değildir.

Yerel yönetimlerle ilgili olarak Planda, “264. *Yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirmek amacıyla öz gelirleri artırılabilecektir*” ve “264.1. *Belediye Gelirleri Kanunu yeniden düzenlenecektir*” denilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir, 13 Eylül 2018 tarihinde çıkarılan 17 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yerel yönetimlerin bütçelerine ve yetkilerine el konulmuştur. Yukarıdaki maddelerde ise merkezi yönetim tarafından yönetilen ve hâlihazırda yüksek olan belediye gelirlerinin artırılması planı söz konusudur. Yerel yönetimlere borçlarını ödeyebilecek ve üzerlerine düşen kamu hizmetlerini gerçekleştirebilecek yürütme özerkliği sağlanmadan gelirlerinin artırılması ve merkezi yönetim tarafından bu gelirlere el konulması yerel yönetim esprisini yok edici nitelikte bir yaklaşımdır.

Kültürel Miras, Tarihi Değerler, Sanat ve Turizm Alanları

Bu alanlarda yapılacak dönüşümler Planda şöyle sıralanmaktadır: “632. *Kentsel tasarımların, imar planlarının, toplu konutlar ve kamu binalarının peyzaja, şehrin dokusuna, estetiğine ve kimliğine katkı sağlamasına özen gösterilecek ve kentsel dönüşüm uygulamalarının kültürel kimliğe ve yapıya uygunluğu gözetilecektir.*”, “632.1. *Yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumlarının, şehre kimlik katan önemli mekânlara ilişkin markalaştırma uygulamaları teşvik edilip yaygınlaştırılacaktır.*”, “630.7. *Kültürümüzün temel unsurları, tarihimizin önemli şahsiyetleri, olayları, masal kahramanları ve kültürel zenginlik unsurlarımız tiyatro, sinema, belgesel, dizi ve çizgi filmlerle anlatılacaktır.*”, “630.8. *Çanakkale şehitlikleri ve savaş alanları ihya edilerek Tarihi Alan açık hava müzesine dönüştürülecektir.*”, “642. *Nitelikli din hizmetleri ile toplumun birlik, beraberlik, barış ve huzuruna katkı sağlanacak ve yaygın din eğitimi toplumun tüm kesimlerine ulaştırılacaktır.*”, “642.1. *Toplumsal problemlere yönelik dini içerikli yayınlar toplumun daha geniş kesimine ulaştırılacaktır.*”

Planda “Öncelikli Gelişme Alanı” olarak seçilen “Turizm” faaliyetleri ile ilgili olarak da, özetle; “424.3. *Turizmin tanıtımı ve yatırımların artırılması için özel sektörün finansman*

temininde ve karar süreçlerinde yer aldığı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulacaktır.”, “425.3. İçerdiği farklı kullanımlarla turizm çeşitliliği sunan, bütüncül planlanmış turizm kentleri hayata geçirilerek ziyaretçilerin konaklama süreleri artırılabilecek, alışveriş, eğlence ve sportif faaliyetlerle konaklama dışı harcamaları artırılabilecektir.”, “425.4. Büyük ölçekli turizm yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik planlama ve arazi tahsis çalışmaları yapılacak, sürdürülebilir bir anlayışla turizmin çeşitlendirilmesi ve sezonun uzatılması amacıyla turizm altyapı yatırımları gerçekleştirilecektir.”, “426.2. Kıyı alanlarının turizm sektörünün talepleri ile entegre bir şekilde koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak bütüncül yönetimi ve planlaması yapılacaktır.”, “426.3. Koruma kullanma dengesi gözetilerek turizm alanlarının taşıma kapasiteleri tespit edilecek ve alanlar buna göre yönetilecektir.”, “427.3. Nitelikli personel istihdamını kolaylaştırmak ve personelin barınma ihtiyacının daha konforlu ortamlarda karşılanması için tesislere personel lojman alanı tahsis edilecektir.”, “428.6. Uygulama farklılıklarını ve bürokratik zorlukları ortadan kaldırmak üzere turizm yatırım süreci elektronik ortama taşınacak ve yatırımcıya iş yapma kolaylığı getirilecektir” denilmektedir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun esasen “Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek” olan en temel görevini göz ardı edip, koruma amacına aykırı olarak kentsel/kırsal/yöresel dönüşüm uygulamalarıyla özgün kent/yöre kimliğinin önüne geçilmesi mümkün değildir.

Kültürel miras; bu mirasın özgün yanları, uluslararası sözleşmeler ve kanunlar ile düzenlenerek güvence altına alınan yükümlülük ve yaklaşımlardan uzaklaşmadan korunması gerekirken dinsel kuşatma altına alınmaya çalışılmaktadır. “Kültürümüzün temel unsurları” ifadesi yalnızca toplumun belirli gruplarını içermekte ve yanlış bir genelleme olmaktadır, coğrafyamızın bütününe ilişkin toplumsal kapsayıcılığı yoktur. “Markalaşma” ifadesi ise kâr odaklı bir biçimde niteliği düşüren uygulamalar yapılacağı düşüncesini doğurmaktadır. Turizme yönelik kurgular ise ilgili alanların yandaş çevrelere rant olarak sunulmasına yönelik düzenlemeler amaçlıdır.

Ayrıca doğa koruma alanında salt niceliksel artışlarla bir iyileştirmenin sağlanamayacağı açıktır. Bir yandan koruma alanlarında yapılaşmanın önünü açacak birçok düzenleme hayata geçirilip, niteliksiz alanlar korunan alan olarak belirlenirken, korunan alanlardaki sayısal artış doğa koruma alanlarında yaşanan kötü gidişi geri çevirecek bir politika değildir.

Afet Riskli Alan ve Yapılar

Plana göre; “721. Afetlere karşı toplumsal bilincin artırılması, afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşim yerlerinin oluşturulması ve risk azaltma çalışmaları yapılarak afetlerin neden olabileceği can ve mal kaybının asgari düzeye indirilmesi temel amaçtır.”

Bu alanlarla ilgili olarak planda; “722.1. “Afet risk ve zarar azaltma çalışmalarına yönelik Türkiye Afet Risk Azaltma Planı hazırlanacaktır.”, “724.3. İstanbul’da yer alan kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı dayanıklı hale getirilmesi sağlanacaktır.”, “725.1. Kamu hizmet binalarının envanterini çıkarma ve afetlere karşı güçlendirme çalışmalarına devam edilecektir.” denilmektedir.

Söz konusu afet yönetiminin amacına ve ilgili politika ve tedbirlere katılmamak mümkün değildir. Aslında bu politika ve tedbirler zaten sürekli öngörülmektedir. Planlamada, önemli

olan, bu politikalar sonucu ulaşacağınız hedeflerdir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında, sadece zorunlu deprem sigortasına dâhil olan konut sayısında bir artış görülmektedir. Oysa ülkemizi tehdit eden ve daha yeni birçok can ve mal kaybına neden olan sel ve taşkınlar, heyelanlar, çığlar, erozyon ve orman yangınları gibi afetlerin nedenleri ve etkileri sayısal verilerle ortaya koyulmalıydı. Daha sonra bu verilerden hareketle, geleceğe dair nasıl bir planlamanın yapılması gerektiği, şeffaf ve anlaşılır bir şekilde tanımlanmalıydı.

Hedefler arasında 81 İl'in risk azaltma planının hazırlanması ve sayısal telsiz sistemine dâhil edilmesi gerekli ancak yeterli değildir. Afet yönetimine dair gereksinim duyulan önceki yılların ve mevcut durumun analizi yapıldıktan sonra geleceğe yönelik bir perspektif çizilmeliydi. Bu çerçevede, söz konusu planların ve sistemlerin bilgi alt yapıları tanımlanmalıydı. Çünkü bu planların ve sistemlerin risk azaltma kapasiteleri, analizi yapılacak bilgi altyapısına bağlıdır.

Bilindiği üzere afet riskli alanlar düzenlemelerinin önemli bir bölümü, yıkım ve kentsel dönüşüm projelerinin ve rant paylaşımının artırılarak sürdürülmesinin yasal altyapısını oluşturmaktadır. Kültür varlıklarının korunması yerine tahrip edilmesi söz konusudur. Oysa tanım ve tespit kriterleri ile ilgili düzenlemelerin mutlaka bilimsel ve teknik bilgiye dayanarak ve meslek odalarının görüşü alınarak yapılması gerekmektedir. Ayrıca onca yıkım ve tahribat yapan bir iktidarın tabiat varlıklarını afetlere karşı nasıl dayanıklı hale getireceği merak konusudur.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Doğal Afet Risklerini dikkate alan bir kentleşme için Türkiye'deki sadece aktif fayların değil gömülü ve gizli fayların da tespit edilip yerleşim alanlarının buna göre seçilmesi gerekir. Türkiye'de fayların keşfi "Gözlemsel Jeolojik Veri" ve "Yüzeyde Konumlanmış Deprem İstasyonları" ile hızlandırılmış ve sağlıklı bir şekilde yapılamaz. Mikro depremlere ulaşmanın, dolayısıyla saklı fayları keşfetmenin yolu "Yerin 100 Metre Altından Mikro Depremleri" yakalayacak "100 Metre Taban Deprem İstasyonları" nı çoğaltmaktır. Planda, çok önemli olan Afete Duyarlı Planlama yaklaşımına ise hiç değinilmemiştir.

Afet yönetimi konusunda ve afet risk haritaları hazırlanırken tüm mühendislik disiplinlerinden yararlanılacağı ve birlikte çalışmalarının teşvik edilmesine dair de hiçbir değini planda yoktur.

İklim Değişikliği

Planda, "İklim Değişikliği, Gıda Güvenliği ve Suyun Etkin Kullanımı" başlığı altında, son derece sığ ifadelerle birbirine karışmış alanlarda; "79. İklim değişikliğinin küresel düzeyde çeşitli etkilerinin hızlandığı görülmekle birlikte yeni bir çerçeve sunan Paris Anlaşması kapsamındaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin taahhüt ve uyum seviyeleri küresel hedefleri gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır.", "80. Artan gıda talebi, iklim değişikliği, şehirleşme, toprak ve su kaynakları ile tarımsal ürünler ve üretici üzerinde baskı oluştururken; değişen iklime uygun bitki ve hayvan türlerinin geliştirilmesi, çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması önem kazanmakta, daha az kaynakla gıda talebinin karşılanabilmesi için nitelikli işgücü ve teknolojiye ihtiyaç artmaktadır." saptamalarına yer verilmiştir.

Planda su kaynakları ve su hizmetleri daha çok kentsel su yönetimi çerçevesinde ele alınmış, 2030'lu yıllarda ülkemizde su sıkıntısının yaşanacağı bilimsel öngörülerle ortaya konmuşken, Planda yıllardır hazırlıkları sürdürülen "Su Yasası"ndan bahsedilmemiştir.

“102. Coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer alan ülkemizde artan ani yağışlar, sel, kuraklık felaketleri ortaya çıkmaktadır. Ülkemizin gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, emisyon azaltımı ve iklim değişikliğine uyum çabaları sürmektedir. Sanayi yoğun büyüme trendiyle Türkiye için iklim finansmanına erişim imkânlarının açıklığa kavuşturulması, marjinal maliyeti en düşük emisyon azaltım fırsatlarının kullanılabilmesini sağlayacaktır.” şeklinde de Planın birçok yerinde geçen iklim değişikliği konusu, Planda gelecek için risk oluşturan bir husus olarak belirtilmiştir.

Ülke ve dünya geleceği için en önemli risklerden birini oluşturmasına rağmen iklim değişikliği konusu adeta faili meçhul bir suç olarak belirtilmiştir. Oysa bu suçun failini yaratan çevresel yatırımları yapmaktan kaçınan, kentlerimizi betonlaştıran sermaye çevreleridir. Bu sorunun; içeriği, yaptırım gücü ve süresi belli olmayan ve planda sürekli referans verilerek adeta sorundan kaçmak için kullanılan eylem planları eliyle yapılamayacağı açıktır.

Bilişim Teknolojileri

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), genel olarak da bilişim uygulamaları tüm alanlar için altyapı oluşturduğundan, Planda ele alınan diğer kesimlere (sektörlere) ve kamu kurumlarına ilişkin hedeflerde/vaatlerde “dijitalleşme”, “yenilik”, “teknoloji kullanımı” gibi terimlerle yer bulmuştur.

Planda BİT konularına sıkça değinilmesine karşın bilişim kesimi “öncelikli sektörler” arasında kapsamamıştır. “Kritik Teknolojiler” başlığı altında “öncelikli sektörler ve alanlarda teknolojik dönüşüm” için BİT’ten yararlanılacağı belirtilmiş, ancak bilişim kesiminin, diğer alanlar ve kesimler için yapacağı araştırmaların, teknoloji ve ürün geliştirmelerinin desteklenmesine ve geliştirilecek teknolojik ürünlere ilişkin somut hedefler tanımlanmamıştır.

Örneğin: “Milli Teknoloji Hamlesi” kapsamında iş kazalarını/cinayetlerini önlemek üzere madencilikte ve endüstriyel ortamda robotların kullanımını sağlayacak ürünlerin geliştirmesi, sürücüsüz araçların geliştirilmesi, hasta bakımı eğitimi için benzetim (simülasyon) yazılımlarının geliştirilmesi vb. somutlaştırılmış hedefler yoktur.

Yine, “Dijital Dönüşüm Ürün Geliştirme Destek Programı” kapsamında hangi tür ürünlere öncelik verileceği, ürün geliştiricilere nasıl teşvik sağlanacağı, bu desteklerin beş yıl içinde hangi coğrafi bölgelerde, hangi koşullarla dağıtılacağı somut olarak tanımlanmamıştır.

Planın birçok bölümünde nitelikli bilişim personelinin ve yazılım geliştiricilerin sayısının artırılmasından söz edilmektedir. İşsizlik bilgisayar mühendislerinin temel sorunuyken, bilgisayar mühendisliği öğrencileri staj yeri bulamazken, yetişmiş bilgisayar mühendisleri yurtdışına gitmeyi/göçmeyi bir çıkış yolu olarak görmekteyken, pek çok özel kesim kuruluşunda ve kamu kurumunda yabancı yazılımlar kullanılırken, teknokentlerdeki bilişim şirketleri zorlukla ayakta kalır hatta çalışanlarının işlerine son verirken böylesine bir hedef/vaat gerçekçi değildir.

Fikri Mülkiyet Alanı

Fikri mülkiyet hakları ile ilgili olarak, “453. Fikri mülkiyet sisteminde hukuki altyapı ve uygulamanın güçlendirilmesi, fikri mülkiyet haklarının oluşmasını destekleyen ekosistemin geliştirilmesi ve bu hakların ticarileştirilmesinin hızlandırılması temel amaçtır.”

Planda; “454.2. Fikri mülkiyet hakları, temel bilimler, ekonomi, işletme, mimarlık, mühendislik, iletişim, güzel sanatlar fakültelerinde lisans ve lisansüstü düzeyde ders programına alınacak, hukuk fakültelerinde anabilim dalı oluşturulması yaygınlaştırılacaktır.”, “458.2. Fikri mülkiyet haklarının ticarileştirilmesine yönelik vergisel teşvikler gözden geçirilecektir.”, “459.1. Fikri mülkiyet varlıklarının değerlendirme kapasitesi artırılacak, bankacılık ve muhasebe sisteminde kullanımı sağlanacaktır.” denilmektedir.

Oysa fikri mülkiyet, meslektaşlarımızın kendi eserleri üzerindeki haklarını koruyan temel bir dayanaktır. Fikri mülkiyetin ticarileşmesi mimari projelerin eser olmaktan çıkarılmasının ve telif haklarına el konulmasının önünü açacaktır.

Serbestleştirme-Özelleştirme Politikaları

On Birinci Kalkınma Planında “serbestleştirme-özelleştirme politikaları” şu şekilde yer almaktadır.

“29. Sosyal medya ve e-ticaret gibi alanlardaki bilgi platformlarının, hızlanan dijitalleşmeyle sağlık, finans, imalat sanayii, tarım gibi sektörlerde özelleşerek yaygınlaşması öngörülmektedir.”

“144. Elektrik piyasasında serbestleşme süreciyle özel sektörün elektrik üretimindeki payı yüzde 85 seviyesine yaklaşmıştır.”

“183. Kamu işletmeleri kârlılık, verimlilik ve kurumsal yönetim ilkelerine uygun bir şekilde faaliyetlerini sürdürecektir. Bu çerçevede, kamu işletmeleri fiyat ve tarifelerini ticari esaslara göre belirleyecek, ürün optimizasyonunu ve verimliliğini artıracak, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini geliştirecektir. Ekonomide verimlilik artışı ve kamu mali dengelerini iyileştirme hedefleri doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir.”

“193. Özelleştirmeler yoluyla devletin kamusal fayda taşımayan üretimdeki payının azaltılması sürdürülecek, mevcut kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) faaliyetleri piyasada rekabeti bozucu etkiye neden olmayacak etkin ve verimlilik temelli şekilde yürütülecektir.”

“274.1. Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğü (ESK) için yeni kombina yatırımları yapılması yerine mevcut kombinaların atıl kapasiteleri veya özel sektör kombina kapasiteleri öncelikli olarak değerlendirilecektir.”

“274.2. ESK kombinalarındaki atıl kapasitenin kamu ve özel sektör ile STK’lar tarafından kullanılması sağlanacaktır.”

“275. KİT’lerin fiyat ve tarifeleri ticari esaslara göre belirlenecek, sektörde serbestleşmeye ve rekabete engel olan uygulamaları kaldırılacaktır.”

“275.1. Enerji KİT’lerinde fiyatlama ve tarifeler belirlenirken maliyet bazlı fiyatlama esas alınacaktır.”

“277. Etkin bir piyasa mekanizması oluşturma hedefi doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir.”

“277.1. Özelleştirme uygulamalarında uzun vadeli sektörel öncelikler çerçevesinde ve belirlenmiş bir program dâhilinde halka arz dâhil olmak üzere yeni ve alternatif modeller kullanılarak ekonomik katma değer bazlı planlamaya geçilecektir.”

“277.2. Plan döneminde özelleştirme portföyünde bulunan şirket ve varlıkların özelleştirilmesine devam edilecek, özelleştirilme potansiyeli olan yeni şirket ve varlıklar portföye dâhil edilerek özelleştirilecektir.”

“517. Posta piyasasının serbestleştirilmesi sürecinde etkin düzenleme ve denetim yoluyla sektörde rekabetçi bir piyasa oluşturulacaktır.”

“581.3. Zorunlu tedavi kararlarının uygulanabileceği özelleşmiş tedavi merkezlerinin sayısı artırılacaktır.”

Planın değişik bölümlerinden yukarıda aynen aktaracağımız serbestleştirme-özelleştirmelere dair bazı hedefler, kamu işletmeciliği açısından “plan”ın gerçek ruhunu ve ülke-kamu-halk varlıklarının bu rejimin rant iktidarını sürdürme amacıyla özelleştirme politikalarıyla nasıl talana açıldığını ve daha da nasıl açılacağını göstermektedir.

Kamu Yatırım Politikaları ve Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) Uygulamaları

Plana göre; “Kamu Yatırım Politikaları” için; *“429. Kamu sabit sermaye yatırımlarına ilişkin kaynakların artırılması, yatırım programının rasyonelleştirilmesi, ayrılan kaynakların başta öncelikli sektörler ve gelişme alanları için belirlenmiş hedeflere tahsisi olmak üzere etkin şekilde ve sonuç odaklı kullanılması, KÖİ uygulamalarının makroekonomik politikalarla uyumunun sağlanması temel amaçtır.”*

Planda öngörülen politika ve tedbirler ise şöyledir:

“430. Kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi artırılacak; yüksek katma değer yaratan, istihdam artırıcı ve cari açığın azaltılmasına katkı sağlayan özel sektör yatırımlarının önünün açılması ve üretken kapasitesinin yükseltilmesi için gereken kamu altyapı yatırımları yapılacaktır.”

“430.2. Kamu yatırım programı gözden geçirilerek acil, verimli olmayan, önceliğini kaybeden ve tamamlanan kısmıyla yeterli olan projeler yatırım programından çıkarılacaktır.”

“430.3. Plan döneminde kamu yatırımları içerisinde en fazla artış yapılan sektör eğitim sektörü olacaktır. Aynı zamanda 2020-2023 dönemi itibarıyla bakıldığında yatırım programları toplamında en büyük payı eğitim sektörü alacaktır.”

“430.5. Kamu yatırımlarında, Kalkınma Planının öncelikli imalat sanayii sektörlerine ve bu sektörlerle yönelik beşeri ve fiziki altyapıyı güçlendirecek Ar-Ge, dijitalleşme, insan kaynakları, lojistik ve enerji gibi yatay alanlar ile tarım, turizm ve savunma sanayii alanlarına öncelik verilecektir.”

“432. KÖİ uygulamalarında etkinliği, verimliliği ve ekonomikliği sağlayacak yeni bir çerçeve düzenleme yapılacaktır.”

“432.1. Dağınık haldeki KÖİ mevzuatı ve hazırlık ile onay sürecindeki farklı uygulamalar ortak esas usuller temelinde projelerin ihtiyaç duyduğu esneklikleri barındıracak şekilde düzenlenecektir.”

“432.2. KÖİ uygulamalarının muhasebeleştirilmesine, mali raporlamasına ve ileriye dönük oluşabilecek risklerin ve yükümlülüklerin kamu maliyesine etkisine raporlama sistematığı içerisinde yer verilmesi sağlanacaktır.”

“432.3. KÖİ uygulamalarında, kamunun üstlendiği yükümlülükler ve bütçe dengeleri dikkate alınacak, projeler kamu ve özel kesim arasındaki risk paylaşımı en uygun olacak şekilde yürütülecektir.”

“435. Kamu yatırım yönetim sürecinin güçlendirilmesi, gerekli müdahalelerin zamanında yapılması ve daha etkili sonuçlara ulaşılması için yerel yönetimleri de kapsayacak şekilde

tüm kurumlarda KÖİ dâhil yatırım projelerinin hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde standardizasyon sağlanacak ve kurumsal kapasite artırılacaktır.”

“437. Plan dönemi içerisinde başlatılması planlanan Kanal İstanbul, 3 Katlı Büyük İstanbul Tüneli, Filyos Limanı Üstyapı ve İşletmesi, Çandarlı Limanı Üstyapı ve İşletmesi ile muhtelif kentsel çevre altyapı gibi öncelikli projelerden bazılarının KÖİ yöntemiyle gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.”

“438. KÖİ Modeli ile inşası devam eden toplam 18.716 yataklı 11 adet şehir hastanesi ile Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu, Kuzey Marmara Otoyolu Kurtköy-Akyazı ve Kınalı-Odayeri Kesimleri, Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir Otoyolunun Malkara Çanakkale Kesimi, Menemen-Aliğa-Çandarlı Otoyolu, Ankara-Niğde Otoyolu, Aydın-Denizli Otoyolu, İstanbul Havalimanı 2. Etabı, Çeşme Havalimanı, Salıpazarı Kruvaziyer Limanı, Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projeleri tamamlanacaktır.”

Ülkemizde yatırımların büyük bir bölümü inşaat alanına yöneliktir ve bu yatırımlara ayrılan kaynak ve fonlar ise ülkenin içinde bulunduğu kriz koşullarında ekonomiyi çıkmaza sokabilecek boyutlardadır. Ayrıca bu projelerin en önemli bileşeni olan mühendislik, mimarlık, şehir planlama mesleklerinin kaygıları ve gereklilikleri geri plana itilmekte, bunun yerine uygulamalar yapı piyasasının istekleri doğrultusunda hızlı iş üretilmesini sağlamak üzere yapılmakta ve kamusal-toplumsal yarar unsuru bulunmamakta, yandaş sermaye güçlerine kaynak aktarımı yapılmaktadır. Bu bağlamda kamu yatırımları artırılırken, KÖİ uygulamalarına derhal son verilmelidir.

Yönetim Danışmanlığı Modeli

Plana göre; “533. Yönetim danışmanlığı hizmetlerinin, özel sektör ve kamuya bilgiye dayalı, nitelikli, öngörülü ve stratejik destek sağlayan, ülkemizin yakın coğrafyasına ve gelişmiş ülkelere hizmet ihracı yapabilen bir sektör konumuna getirilmesi ve ülke kalkınmasında rol alması temel amaçtır.”

Dolayısıyla “Kamuda Stratejik Yönetim”in gerçekte serbestleştirmeci-özelleştirmeci, yönetişimci ve iktidar uygulamalarına yönelik performans ölçümüne yarayan bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

Lojistik ve Ulaştırma Sektörü

Plana göre, “Lojistik ve Ulaştırma” alanında; “506. Türkiye’nin coğrafi avantajından en iyi şekilde faydalanarak modlar arası (intermodal) ve çok modlu (multimodal) uygulamaların geliştirilmesi; demiryolu ve denizyolu taşıma paylarının artırılması; hızlı, esnek, emniyetli, güvenilir ve entegre bir ulaştırma sisteminin tesis edilmesiyle lojistik maliyetlerin düşürülmesi, ticaretin kolaylaştırılması ve ülkemizin rekabet gücünün artırılması temel amaçtır.”

Planda yer alan; “507.5. Özel demiryolu işletmeciliğinin teşvik edilmesi ve demiryollarında serbestleşmenin geliştirilmesine yönelik ikincil mevzuat tamamlanacaktır.”, “509.1. Demiryolu altyapı yapımı, bakımı, altyapı erişimi ve tahsisi, şebeke bildirim, emniyet yönetimi, düzenleme ve denetleme, tren işletmeciliği ile demiryolu araçlarının sahipliği, imalatı ve bakım onarımı faaliyetleri organizasyonel olarak birbirinden ayrıştırılacak, faaliyetler arasında etkin bir çalışma mekanizması kurulacak ve sektör yeniden

yapılandırılacaktır.”, “509.2. Demiryolu yolcu taşımacılığı kamu hizmeti yükümlülüğünün yerine getirilmesi görevi yeniden düzenlenecek, kamu hizmeti yükümlülükleri ihale yoluyla belirlenerek demiryolları alternatif tren işletmecilerine açılacaktır.”, “510. Ülkemizdeki kamu ve özel sektörün liman yatırımları bütüncül bir bakış açısıyla koordine edilecek ve çevreye duyarlı, sürdürülebilir liman uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.”, “511.2. Yapım ve teknik müşavirlik işlerine ilişkin ihalelerde kaliteden ödün vermeden hizmet alımlarının yapılması sağlanacak, bakım ve onarım hizmetlerinin ağırlıklı olarak özel kesim marifetiyle performans esaslı sözleşmelerle yürütülmesi için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler hayata geçirilecektir.”, “513.1. Otoyol ve köprülerde dinamik fiyatlandırma ile talep yönetimi sistemi hayata geçirilecektir.”, “513.2. Ulaştırma sektöründeki yatırımlar öncelik ve verimlilik odağında gözden geçirilerek önceliğini ve yapılabiliğini kaybetmiş projeler sonlandırılacak ve yatırımlarda rasyonelleşme sağlanacaktır.” hükümleri, temelde kamu yatırımlarının azaltılıp, sektörde özel sektörün payının genişletilmesine yönelik tercihlerdir.

İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri

Plana göre; “530. İnşaat sektörünün, nitelikli arz ve talep temelinde kaliteye dayalı rekabet üzerine kurulu, insan odaklı ve çevreyle barışık, tasarım ve teknolojik kabiliyetleri ile Ar-Ge kapasitesi ve katma değeri yüksek bir yapıya kavuşturulması, yurt dışında ise küresel bir marka haline getirilmesi temel amaçtır.”

Planda çok az yer verilen inşaat sektörüne ilişkin, “531.1. Kamunun yürüttüğü yapım ve teknik müşavirlik işlerine ilişkin ihalelerde kaliteden ödün vermeden hizmet alımlarının yapılması sağlanacaktır.”, “531.3. Yapı denetim sistemi iyileştirilerek teknolojik uyum kapasitesi güçlendirilecektir.” hedefleri konulmuştur.

Planda mühendis, mimar ve şehir plancılarına yönelik hiçbir değini bulunmamakta, “Rekabetçi Üretim ve Verimlilik” eksenindeki “İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri” bölümünde konu sadece “teknik müşavirlik ve müteahhitlik” bağlamında ele alınmaktadır.

Yükseköğretim

Plan, Kamu üniversitelerine yönelik hedefler yanı sıra, “562. Vakıf Yükseköğretim Kurumlarının eğitim ve öğretim süreçleri, akademik ve idari yapılanmaları, denetleme ve mali hususlarına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.” ifadesiyle, aslında özel üniversite gibi faaliyet gösteren Vakıf üniversitelerin sorunlarına değinirken; ayrıca, “562.1. Özel üniversite mevzuatı hazırlanacaktır.” tercihiyle ile ülkemizde fiilen özel üniversitelerin de kurulmasını hedeflemiştir.

Bu tutum, ilköğretimden yükseköğrenime kadar eğitimde özelleştirme çabalarının bir uzantısıdır.

İstihdam ve Çalışma Hayatı

Planda, güvenceli çalışma hayatı yerine güvencesiz esnek çalışma ilişkilerinin yaygınlaştırılacağı şu ifadelerle yer almaktadır; “567. İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik esnek çalışma biçimleri etkinleştirilecek ve konuya ilişkin denetimler artırılacaktır.”,

“567.3. *Esnek çalışma biçimleri konusunda tüm sosyal taraflara yönelik farkındalık faaliyetleri artırılabacaktır.*”

İşgücü piyasasındaki yabancılaştırmaya yönelik uygulamalara devam edileceği, “574.1. *İşgücü piyasasında nitelikli yabancıların çalışacağı sektörlerin belirlenmesine yönelik sektör çalışmaları ve saha ziyaretleri yapılacaktır.*”, “574.2. *Nitelikli işgücünün ülkemize kazandırılması ve ilgili ülkelerdeki işgücü imkânlarının araştırılması amacıyla yurt dışı tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.*”, “575. *Ülkemizden yurt dışına doğru yaşanan beyin göçünün nedenleri analiz edilecek ve bu analizler çerçevesinde nitelikli işgücünün ülkemizde kalmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.*” ifadelerinden çıkarılabilir.

“İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” alanı, Plandaki deyişle “iş sağlığı ve güvenliği” alanı ile ilgili olarak ise, “576. *İş sağlığı ve güvenliği alanında yürütülen hizmetlerin nitelik ve verimliliğinin artırılmasına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir.*”, “576.1. *İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili farklı kurumlar tarafından toplanan verilerin tek bir veri tabanına aktarılmasını, işyerlerinden alınacak verilerin belirlenmesini ve tüm bu verilerin iş kazası ve meslek hastalıklarını önleme odaklı kullanılmasını temin edecek bir sistem geliştirilecektir.*”, “576.2. *İş sağlığı ve güvenliği kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik ilgili kamu kurumları, üniversiteler, sendikalar ve STK’lar ile eğitim, seminer ve bilgilendirici faaliyetler düzenlenecektir.*”, “576.3. *İş ekipmanlarının iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecek ve yerli üretim özendirilecektir.*” Şeklinde “cek-cak”lı bir söylem bulunmaktadır ve bu yakıcı konunun asli sorunlarına değinmeme tercih edilmiştir.

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Kıdem Tazminatı Fonu

On Birinci Kalkınma Planı’nda BES’i özendirme, kıdem tazminatlarını fona devretme ısrarı mevcuttur. “568. *Kıdem tazminatı reformu gerçekleştirilecektir.*”, “568.1. *Kıdem tazminatı reformu sosyal tarafların mutabakatıyla gerçekleştirilecektir.*” ifadeleri bunun somut göstergesidir.

Planda BES sistemindeki katılımcı sayısının artırılmasına dönük eylem planı da yer almaktadır. Atılması planlanan adımlar arasında “223.2. *BES katılımcılarının kısa vadeli nakit ihtiyaçları nedeniyle sistemden çıkışlarının önlenmesi amacıyla sağlık, evlilik, eğitim, mülk sahibi olma gibi ihtiyaçlar nedeniyle bireylere sistemden çıkmadan birikimlerinin bir kısmını çekme olanağının tanınacaktır*” gibi birikimlerini eritici ve aldatici uygulamalar yer almaktadır.

Gerçekte ise yapılan, ücret artışı gerçekleştirilmeden hali hazırda dibi görmüş tasarruf oranlarının yapay yollardan, çalışanların haklarını, BES’e katılımı *zorunlu kılma* yoluyla gasp etmeye yöneliktir. “223.3. *Bireysel emeklilikteki otomatik katılım sistemi sistemde kalış süresi ve fon tutarını artıracak şekilde yeniden düzenlenecek ve bireysel hesaplara dayalı kurulacak kıdem tazminatı fonu ile entegre edilecektir*” sözleri, bu zorunlu kılmanın bir başka ifadesi olmaktadır.

Düşük ücret düzeyinde ısrar edilirken, enflasyon karşısında Türkiye nüfusunun çoğunluğunu oluşturan ücretli kesimi yoksulluğa terk ederek ücretlerinden zorunlu olarak belirlenmiş bir payı BES’e aktarmak, hem antidemokratik hem de gasp niteliğinde bir uygulamadır. Dahası,

BES, uluslararası fon kuruluşlarının beslendiği bir fon havuzudur. BES katılımcı sayısının artırılmasına dönük çabalar, bu fonların Türkiye'ye çekilmesi gayretiyle iç içedir.

Bu çabanın bir parçası, yukarıda değinildiği gibi Kıdem Tazminatları'nın BES'e dahil edilmesi, ücretlilerin alın teriyle hak edişlerinin uluslararası büyük fonlara getiri olarak sunulması girişimidir. Kıdem Tazminatı'nın bu yönüyle BES'e katılması, milyonlarca işçi ve emekçiye yönelik açık bir hak gaspıdır.

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Meslek Birlikleri, STK'lar

Planın değişik yerlerinde Meslek Kuruluşlarına, Meslek Birliklerine, Odalara ve STK'lara ilişkin olarak şu hedefler belirlenmiştir:

“98. Türkiye’de hizmette etkinlik bakımından büyükşehir modeli gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu modelin, bölgesel ve yerel kalkınma, kentsel planlama ve hizmetlerin sunumu yönünden vatandaşların katılımını artıracak ve merkezi yönetimle koordinasyonu güçlendirecek şekilde geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca, yerel düzeyde sivil toplum ve özel kesim ile kamu idareleri arasında koordinasyonu artıran mekanizmaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

196. Temel dönüşüm kararlarında kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bütün paydaşların katılımlarıyla toplumsal mutabakatın oluşturulmasına özel önem verilecektir.

310. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile imalat sanayii firmalarını kapsayan STK'ların sektörel sorunlara yönelik veriye dayalı nitelikli analiz ve çözüm üretebilen bir yapıya kavuşmaları desteklenecektir.

310.2. Oda ve borsalar tarafından üyelerine sunulan hizmetlere ilişkin hizmet standartları oluşturmaları sağlanacak, hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları geliştirilecektir.

460. Telif haklarında toplu hak yönetim sisteminin iyileştirilmesi ve ülke geneline yayılmış, adil bir lisanslama sistemi oluşturulmasıyla telif gelirlerinin artırılması sağlanacaktır.

460.1. Meslek birliklerinin daha etkin ve şeffaf bir şekilde faaliyet göstermesini sağlayacak şekilde ilgili mevzuat güncellenecektir.

460.2. Meslek birliklerinin profesyonel yönetim, veri üretimi, insan kaynakları ve dijital ortam da dâhil olmak üzere hakların takibi konularında kurumsal kapasitelerinin artırılması amacıyla kriterler belirlenerek bir kılavuz hazırlanacak ve uygulanması sağlanacaktır.

742. Vatandaş memnuniyetini esas alan, şeffaf, hesap verebilir, etkin, özel sektör ve sivil toplumla katılımcı bir yaklaşımla çalışan ve toplumsal potansiyeli güçlü bir biçimde harekete geçiren demokratik bir yönetim anlayışıyla kamuda demokratik müessese ve usullerin güçlendirilmesi Plan döneminin temel hedeflerindedir.

745. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli bir paydaşı haline gelen STK'ların dinamik ve esnek yapıları ile yerel ve ulusal düzeydeki ihtiyaç ve sorunlara cevap verebilme potansiyelinden yararlanılması; demokrasinin güçlenmesi, kamusal hizmetlerde verimlilik ve kalitenin artırılması açısından önem taşımaktadır. Plan döneminde aktif vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımının sağlanması, sivil toplum-kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması ve sosyal diyalog ortamının geliştirilmesi, STK'ların kurumsal, beşeri ve finansal kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

775. Sivil toplum bilincinin gelişmesi, örgütlü sivil toplumun güçlenmesi, STK'ların saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir yapıya kavuşması ve devletin karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması temel amaçtır.

776. Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü bir sivil toplumun oluşumunu güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır.

776.1. Sivil toplum ve gönüllülük alanını güçlendiren kapsayıcı bir çerçeve düzenleme yapılacaktır.

776.2. Uluslararası standartlarla uyumlu bir STK veri tabanı oluşturulmasına yönelik çalışmalar tamamlanacak, sivil toplum alanında güvenli ve düzenli veri toplanacak ve yayımlanacaktır.

776.3. STK'ların iç ve dış denetimine ilişkin süreçler şeffaflık ve hesap verebilirlik ilke ve uygulamaları çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.

778. Sivil toplum-kamu işbirliği güçlendirilecek, kamunun ve STK'ların kapasiteleri geliştirilecektir.

778.1. STK'lara yönelik politika, program, faaliyet ve hizmetlerin bütünsellik içinde yürütülmesini sağlamak üzere Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün kurumsal kapasitesi görev alanıyla uyumlu olacak şekilde güçlendirilecektir.”

“Yönetişim” modelinin yaygınlaştırılması tercihi bir yana, bu maddelerdeki ana amaç, iktidar denetiminin artırılması ve yandaş kuruluşlar aracılığıyla iktidarın tahakküm olanaklarının genişletilmesidir. Günümüzde işlevsizleştirme ve yetki kısıtlaması gibi uygulamalarla meslek kuruluşlarının Anayasa ile güvence altına alınan *özerk ve tüzel kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu* statüsü yok sayılmaktadır. Planda, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda meslek birlik ve odalarının kamu ve toplum yarına çalışma işlevi ve usulü tamamen değiştirilmek istenmektedir. TMMOB böyle bir anlayışı asla kabul etmeyecek ve gerekli mücadeleyi geçmiş dönemlerde olduğu gibi gelecek yıllarda da etkin bir şekilde yürütecektir.

6. Sonuç

Türkiye tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşarken, yaşadığımız büyük krizi basitçe kur artışı olarak adlandırmak ve sebebini de dış güçlere bağlamak doğru değildir. Enflasyondan işsizliğe, yoksullaşmadan ekonomik durgunluğa kadar hayatlarımızı her alanda kâbusa çeviren kapsamlı bir ekonomik krizle karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu krizin asıl nedeni 1980'li yıllardan itibaren küresel sermaye güçlerinin güdümünde kesintisiz bir şekilde uygulanan özelleştirmeye, piyasalaştırmaya, kuralsızlaştırmaya dayalı neoliberal politikalaradır.

17 yıldır bu politikaları ısrarla uygulayan AKP iktidarı ise yaşanan krizin baş sorumlusudur. Pervasızca yapılan özelleştirmelerle üretken kamu kuruluşlarımızın büyük bir kısmı elden çıkarılmış, elde kalan az sayıdaki kuruluş da idari bütünlükleri parçalanarak ve serbestleştirme uygulamalarıyla etkisizleştirilmiştir. Ülke ekonomisi yüksek oranlı borçlanma ve yoğun ithal girdi kolaycılığının üzerine oturtulmuştur

Bu politikalarla ülkemiz rantıye bataklığına sürüklenmiş, üretim yeteneğimiz aşındırılmıştır. Üretim-yatırım-tasarruf politikalarının yerini tüketim politikaları almıştır. Tarım ve sanayi gibi üretken sektörler gerilettilip, ülke kaynakları rant dağıtım merkezli inşaat ve müteahhitlik işleri ile katma değeri düşük hizmetler sektörüne yönlendirilmiştir.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardan bu yana dışa bağımlı bir yapıdadır. Üretim yerine dış kaynaklara dayalı ekonomimiz, sıcak para akışının kesildiği her durumda büyük krizlerle

karşı karşıya gelmektedir. Yaşadığımız her kriz, halkımızın ve ülkemizin birikimlerinin yok olmasıyla sonuçlanmaktadır.

İktidar dönemi boyunca, merkez kapitalist ülkelerdeki parasal genişleme politikalarının yarattığı düşük kur ve düşük faiz olanaklarını sanayileşme, teknolojik gelişme ve üretimin artırılması yerine verimsiz inşaat projelerine aktaran AKP'nin yanlış ekonomi politikaları ülkeyi krize sürüklemiştir.

Yüksek ekonomik büyüme söylemiyle aşırı borçlandırmaya ve kredi kullanımına itilen piyasa aktörleri, bugün borçlarını ödeyemez duruma gelmiş, borçlarını ödeyemeyen, kredilerini yeniden yapılandırma başvurusunda bulunan şirketler nedeniyle reel sektörde para akışı durmuştur. Özellikle ithal hammadde ve ara mal kullanılan sektörlerde üretim yapılamaz hale gelmiş, kitlesel işten çıkartmalar başlamıştır. Geleneksel noktada kur artışı sadece halkın alım gücünü düşürmekle kalmamakta, geniş çaplı bir işsizleşme ve yoksullaşma yaşanmasına neden olmaktadır.

AKP'nin özellikle seçimler öncesinde tüketimi artırmaya yönelik savurgan adımları ve borçlanmayı özendirilen kredi politikaları krizin daha da büyümesine neden olmuştur. Krizi asıl derinleştiren şey ise, AKP'nin antidemokratik, baskıcı ve hukuk dışı politikalarıdır. Ekonomik krizle mücadeleyi bile aklisel yöntemlerle değil, baskıcı-tehditkâr yöntemlerle örtbas etmek isteyen AKP'nin bu yaşanan ekonomik krizi çözmesi mümkün değildir.

Yaşadığımız krizin nedenini dış güçlere bağlayan ve yastık altındaki dövizlerin bozdurulmasıyla bu krizden çıkış sağlanabileceğini savunan AKP'nin krizle mücadele gibi bir yönelimi olmadığını en önemli delili, bu süreçte Kalkınma Planından bağımsız şekilde açıklanan 100 Günlük I. ve II. İcraat Programları, Orta Vadeli Program (2018-2020), Yeni Ekonomi Program (2020-2022), Cumhurbaşkanlığı 2019 Yılı Programı gibi belgeleri ardı sıra yürürlüğe koyarken, Anayasal bir gereklilik olan On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)'ni geciktirmesidir.

Kalkınma Planları, özünde bir Anayasa metnidir. Başta kamu kurumları olmak üzere, ülke ekonomisi, eğitim ve sosyal yaşamı için bazen emredici, bazen de yol gösterici hükümler içerir.

Türkiye'de, özellikle 1980'li yıllardan bu yana hazırlanan kalkınma planları uygulanmak için değil, anayasal bir görevi yerine getirmek ve asla reddedilemeyecek "kalkınma" söylemi üzerinden, varmış gibi "planlama" geleneğini sürdürmek amacıyla hazırlanmaktadır.

Ülkemizde bu an tüm yetkilerin tek kişide toplandığı bir yönetim anlayışında planlamanın öneminin olmadığı somut bir gerçektir.

On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan *"170. On Birinci Kalkınma Planı hedefleri verimliliği odağına alan, sanayi sektörünün başat rol üstlendiği, ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme modeli çerçevesinde belirlenmiştir."* hedefi, tüm ülke vatandaşları olarak üzerinde uzlaşabileceğimiz bir hedeftir.

On Birinci Kalkınma Planı ile 1980'li yıllardan beri uygulanan dışarıya bağımlı büyüme modelinin terk edilip; sanayileşmeyi, tarımda modernleşmeyi, doğayı ve çevreyi koruyarak planlı kentleşmeyi, verimliliği ve ihracatı esas alan bir büyüme ve kalkınma modeline dayalı,

somut uygulamalar ile her alanda ve sektörde ithalata bağımlılığın azalması, sıcak paranın egemenliği bitmesi, üretim ekonomisinin ve yaratılan milli gelirin ulusa eşit bölüşmesine hiçbir yurttaşın itirazı olmayacaktır.

Bu süreçte, somut olarak ekonomik kalkınmanın da altyapısını oluşturan “Hukuk Devleti, Demokratikleşme, Adil Yönetim” eksenine, mevcut iktidarın bariz antidemokratik pratiğinden dolayı değinmek zorunluluktur. Türkiye’de noksanlığı en çok hissedilen konuların başında gelen “hukukun üstünlüğü” ilkesi, kalkınma alanında da yaşamsal önemini korumaktadır.

Kalkınma Planlarının işlevsizleştirildiği, Orta Vadeli Programların iç içe geçtiği ve sürekli güncellendiği süreçte, yıllardır sürdürülen yanlış politikalarda ısrar edilerek açıklanan ve sonra kısa sürede terk edilen 100 Günlük Programlar ile; ülkemizin yeterli ve dengeli büyümesi ve kalkınması, kamucu politikalara ve üretim ekonomisine geçilmeden serbest piyasa sistemine uyumlaştırılan düzenlemeler ile mevcut ekonomik krizden kurtulmanın ve gelişmiş bir ülke olabilmenin mümkün olmadığı açıktır.

Yapılması gereken şey, rant ekonomisi yerine üretim ekonomisini, sermaye öncelikleri yerine kamusal çıkarları, lüks ve savurganlığa dayalı yönetim anlayışı yerine tasarrufları, gündelik politikalar yerine planlı kalkınmayı önceleyen bir anlayışın öne çıkartılmasıdır.

On Birinci Kalkınma Planı hedefleri arasında yer alsada, kamu kaynaklarını israf eden harcamalar ve projeler durdurulmalıdır.

Halkın ve bütçenin üzerindeki yükü her geçen gün büyüyen dövize endeksli alım garantisi olan Kamu Özel İşbirliği anlaşmaları yeniden düzenlenmeli ve henüz uygulamaya geçmemiş olan Kamu Özel İşbirliği projeleri iptal edilmelidir.

Plan döneminde yapımı öngörülen Kanal İstanbul ve Akkuyu Nükleer Tesisi başta olmak üzere halkın öncelikli ihtiyaçları yerine sermaye kesimlerine rant aktarmayı amaçlayan projeler derhal durdurulmalıdır.

Emekçilerin alın teriyle kurulan İşsizlik Fonu’nda toplanan paralar amacı dışında kullanılmaktan vazgeçilmeli ve kriz döneminde işsiz kalan emekçilerin ve ailelerinin hayatlarını sürdürebilmeleri sağlanmalıdır. Bireysel Emeklilik Sisteminin yaygınlaştırılmasından vazgeçilmeli, Kıdem Tazminat Fonuna dokunulmamalıdır.

Ülkenin bütün kamusal varlıklarının kontrolüne verildiği Varlık Fonu’nun bütün faaliyetleri durdurulmalı, ülke kaynaklarının kriz gerekçesiyle yağmalanmasına engel olunmalıdır. Son dönemde özellikle ABD ve Rusya ile yapılan milyarlarca dolarlık askeri anlaşmalar iptal edilmelidir.

Planda etkileri gizlenerek de yer alsada yaşanan derin krizden çıkış, emperyalist güçlerin, uluslararası tekelleri, çok uluslu şirketlerin isteklerine boyun eğmekle değil, halkın genel çıkarını gözeterek, emekten yana kamucu bir anlayışı hayata geçirmekle mümkündür.

Kalkınma, toplumsal kalkınma esprisi içinde; ülke-toplum çıkarları, merkezi/ulusal ölçekli plan/planlama ve kesintisiz sanayileşme; gelir-bölüşüm ilişkilerinin düzenlenmesi; tam istihdam ve çevre faktörleriyle bütünlük içinde tanımlanmalıdır. Emek ve halk eksenli toplumsal bir sanayileşmeye yönelik planlama ve kalkınma, teknolojik gelişmelerin sağlık,

eğitim, gelir, b6l6ş6m politikaları ve çevresel yaşanabilirlik ile birlikte tanımlanmasını kapsamalıdır. T6rkiye'nin toplumsal gereksinimlerini ve kamu girişimciliğini temel alan, yeni ve başka bir sanayileşme, planlama, kalkınma, tam istihdam ve toplumsal refah b6t6nl6đ6, başka bir T6rkiye ve başka bir d6nya gerekliliği açısından elzemdir.

Neoliberal, rantı, kapkaı, usuls6zl6k ve yolsuzlukların sıradanlaştırıldığı, gelir dağılımının her geçen g6n giderek daha da bozulduğu, 6retim, m6hendislik, mimarlık, şehir plancılığı, sanayi, kent, tarım ve evre koşullarının 6nemli değişim-d6n6ř6m geçirdiği 6lkemizde, mevcut durumdan çıkış için emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeyle, yeniden planlama, sanayileşme, kalkınma hamlesi için halkı, toplumcu bir yaklaşım ve modele ihtiyaç vardır.

T6rk M6hendis ve Mimar Odaları Birliği